

Pankkityöntekijän opas rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen

Thomas Nyström
Ida Vetoniemi

Tekijä(t) Thomas Nyström, Ida Vetoniemi	
Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma	
Opinnäytetyön otsikko Pankkityöntekijän ohje rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen	Sivu- ja liitesivumäärä 54 + 15
<p>Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen ovat molemmat järjestäytyntä rikollistoimintaa, ja niiden uhka kasvaa koko ajan. Rahanpesussa laittoman rahan alkuperä pyritään häivyttämään, kun taas terrorismin rahoittaminen viittaa rahan hankintaan terroritekojen rahoittamista varten. Suomessa rahanpesua ja terrorismin rahoittamista selvittää ja estää Rahanpesun selvittelykeskus. Vuonna 2015 Euroopan parlamentti antoi neljännen rahanpesudirektiivin, joka tulee panna täytäntöön jäsenmaissa viimeistään 25.6.2017. Direktiivi tulee parantamaan lakia, joka määrittelee rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistoimenpiteet Suomessa. Muutokset laissa vaikuttavat olennaisesti etenkin pankkien ja niiden työntekijöiden toimintaan.</p> <p>Pankilla on lain mukaan velvollisuus tuntea ja tunnistaa asiakkaansa. Se tarkoittaa käytännössä sitä, että asiakassuhteen alussa asiakkaan henkilöllisyys on todennettava virallisista dokumenteista ja pankin on oltava suhteen ajan selvillä asiakkaan toiminnan laadusta ja laajuudesta. Tämän lisäksi pankit ovat ilmoitusvelvollisia, eli niiden on välittömästi tehtävä viranomaisille ilmoitus asiakkaan epäilyttävästä liiketoimesta, mikäli epäillään osallisuutta rikollisuuteen.</p> <p>Opinnäyte on toteutettu toiminnallisena työnä, jonka produkti on pankkityöntekijän opas rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen. Opas on kohdistettu joko uudelle tai vanhalle pankin työntekijälle, joka haluaa parantaa tietämystään näitä rikoksia koskevissa asioissa. Lähteinä on käytetty pääosin rahanpesusta ja terrorismin rahoittamisesta kertovia kirjoja sekä virallisten toimijoiden, kuten Finanssivalvonnan, verkkosivuja. Myös rikoksiin liittyviä lakeja on hyödynnetty opinnäytetyön kirjoittamisessa.</p> <p>Työntekijän opas on luotu opinnäytetyössä käytetyn teorian pohjalta. Tavoitteena oli saada pankin työntekijää hyödyttävä monipuolinen opas. Oppaan tarkoitus on auttaa ymmärtämään paremmin mitä rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen ovat ja miten niitä pyritään torjumaan.</p> <p>Työ toteutettiin keväällä 2016.</p>	
Asiasanat rahanpesu, terrorismin rahoittaminen, pankki	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Työn lähtökohdat	1
1.2	Työntekijän opas.....	2
2	Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen.....	4
2.1	Rahanpesun määritelmä	4
2.2	Rahanpesun prosessi ja torjunta.....	6
2.3	Terrorismin rahoituksen määritelmä	9
2.4	Kansainväliset finanssipakotteet	12
3	Toimijat ja sääntely	14
3.1	Euroopan unioni.....	14
3.2	Finanssivalvonta	15
3.3	Rahanpesun selvittelykeskus	16
3.4	Financial Action Task Force on Money Laundering and Terrorism Financing.....	17
3.5	Terrorist Finance Tracking Programme.....	18
3.6	Working Group on Tackling the Financing of Terrorism.....	18
3.7	Neljäs rahanpesudirektiivi ja toinen varainsiirtoasetus.....	19
3.8	Rikoslaki	22
3.9	Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä	24
3.10	Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi.....	24
4	Asiakkaan tunteminen	27
4.1	Riskiperusteinen lähestymistapa.....	28
4.1.1	Yksinkertaistettu asiakkaan tunteminen	30
4.1.2	Tehostettu asiakkaan tunteminen.....	31
4.2	Tunnistamismenetelmät ja -asiakirjat	33
5	Ilmoitusvelvollisuus	36
5.1	Selonottovelvollisuus.....	39
5.2	Liiketoimen keskeyttäminen ja siitä kieltäytyminen.....	39
6	Oppaan laatimisprosessi	41
6.1	Aineiston keruu	41
6.2	Suunnittelu ja toteutus.....	42
6.3	Opas työntekijälle.....	43
7	Johtopäätökset ja pohdinta.....	45
7.1	Jatkokehittäminen	45
7.2	Opinnäytetyön arviointi.....	46
	Lähteet	49
	Liitteet.....	54
	Liite 1. Työntekijän opas.....	54

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on selvittää miten pankit torjuvat rahanpesua ja terrorismin rahoittamista ja laatia työntekijän opas aiheesta. Vuonna 2015 Rahanpesun selvittelykeskukselle tehtävät ilmoitukset epäilyttävästä liiketoimesta, joka usein yhdistetään rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen, kasvoivat 63 % edellisvuodesta. Ilmoitetuista tapauksista 666 otettiin lähempään selvittelyyn ja 497 tapauksen kohdalla tietoja luovutettiin viranomaisille. Rahanpesun ja terrorismin rahoituksen uhka kasvaa siis koko ajan. (Keskusrikospoliisi 2015, 1.)

Opinnäytetyö koostuu rahanpesusta ja terrorismin rahoituksesta kertovien kappaleiden lisäksi toimintaa valvovien tahojen esittelystä, rikokseen liittyvästä lainsäädännöstä sekä asiakkaan tuntemista ja pankin ilmoitusvelvollisuutta avaavista kappaleista. Koska kirjoittaja oli kaksi, haluttiin työstä saada tarpeeksi laaja ja asiapitoinen. Kappaleissa syvennytään aiheeseen, jotta lukija saisi tarpeeksi kattavan käsityksen aiheesta.

Ensimmäinen teorialuku kertoo rahanpesusta ja terrorismin rahoituksesta. Luvussa kuvataan rikosten yleisimpiä tekotapoja ja prosessia sekä sitä, miten niitä pyritään torjumaan. Toinen luku pitää sisällään rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisen parissa työskentelevät toimijat sekä estämisestä määräävät lait ja direktiivit. Tässä luvussa kerrotaan tärkeimmistä toimijoista, joita ovat muun muassa FATF, Finanssivalvonta ja Rahanpesun selvittelykeskus. Samalla esitellään tärkeimmät lait, jotka vaikuttavat näiden rikosten sääntelyyn Suomessa. Kaksi viimeistä teorialukua kertoo asiakkaan tuntemisvelvollisuudesta sekä ilmoitusvelvollisuudesta. Pankkien velvollisuus tuntea asiakkaansa ja tehdä ilmoitus sen epäillessä liiketoimen laillisuutta ovat tärkeitä seikkoja rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjumisessa. Näissä luvuissa kuvataan mitä kaikkea tuntemis- ja ilmoitusvelvollisuuteen liittyy ja miten ne käytännössä toimivat. Teoriaosuuden jälkeen tarkastellaan pankkityöntekijän oppaan kirjoitusprosessia ja itse valmista produktia. Opinnäytetyön loppu pitää sisällään pohdintaosuuden sekä jatkokehitysehdotukset työn tulevaisuutta ajatellen. Opinnäytetyön liitteistä löytyy valmis pankkityöntekijän opas rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämiseen.

1.1 Työn lähtökohdat

Viime vuosien aikana rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjuntaan on täytynyt alkaa kiinnittää enemmän huomiota. Yrityksiä seurataan tarkasti, jotta ne noudattaisivat lakeja ja omia velvollisuuksiaan. Muutamit pankit ovat myös saaneet sanktioita siitä, ettei niiden rahanpesunvastainen toiminta ole ollut riittävän huolellista. Esimerkiksi vuonna 2015

Ruotsin Nordea sai 5,4 miljoonan euron sakon rahanpesun ehkäisyn laiminlyönnistä. Ruotsin finanssivalvontalaitos katsoi, että pankin rahanpesuvalvonta oli erittäin puutteellista ja että rahanpesua ja terrorismin rahoittamista on voitu harjoittaa pankin tietämättä. (Nordea 2015; Teittinen 2015.)

Toinen merkittävä pankki, HSBC, on myös saanut sakkoja heikosta rahanpesun valvonnasta. Vuonna 2012 se jäi kiinni avunannosta rahanpesuun Etelä-Amerikkalaisten huumekartellien kanssa ja sai 1,5 miljardin euron sakot. Vuonna 2014 pankin sveitsiläisessä tytäryhtiössä havaittiin puutteita rahanpesun torjunnassa, jolloin pankki sai maksettavakseen 40 miljoonaa Sveitsin frangia sakkoa. Molemmat pankit ovat tämän jälkeen kertoneet tekevänsä suuria parannuksia rahanpesun ja terrorismin rahoituksen vastaiseen toimintaansa. (Rushe & Treanor 2012; Treanor 2014.)

Vuoden 2015 aikana rahanpesun ja terrorismin rahoitukseen liittyviä lakeja ja direktiivejä on muutettu. 1.6.2015 astui voimaan muutos koskien rahanpesulakia, jonka myötä lain alaisuudessa toimivat yritykset saavat luovuttaa tietoja jos tarkoituksena on estää, paljastaa tai selvittää rahanpesua ja terrorismin toimintaa tai näiden esirikosta. 20.5.2015 hyväksyttiin Euroopan unionin neljäs rahanpesudirektiivi, joka säätelee unionin jäsenten toimintaa liittyen näihin rikoksiin. Uuden rahanpesudirektiivin myötä jäsenvaltioiden on otettava käyttöön tarkemmat ja tehokkaammat asiakkaan tuntemis- ja tunnistamismenetelmät sekä kartoitettava riskejään aikaisempaa enemmän. (Keskusrikospoliisi 2015, 1-2.)

Tärkeää rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjumisessa on ennaltaehkäisy. Pankeilla, kuten muillakin finanssialan toimijoilla, on lakisääteinen velvollisuus tunnistaa ja tuntea asiakkaansa apuna rahanpesun ja terrorismin rahoituksen vastaisessa toiminnassa. Pankin on seurattava asiakkaan liiketoimia koko asiakassuhteen ajan ja tunnistettava ne riskialttiimmat asiakkaat, joiden seuranta on tiukempaa. Pankeilla on myös oltava tehokas riskikartoitus, jonka myötä uhat voidaan huomata nopeasti ja estää vääränlainen toiminta. (Finanssivalvonta 2016.)

1.2 Työntekijän opas

Opinnäytetyön aihe valittiin sen ajankohtaisuuden ja mielenkiintoisuuden vuoksi. Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen ovat todella vahvasti esillä etenkin mediassa. Tapauksista uutisoidaan paljon ja on keksittävä tehokkaampia keinoja niiden torjumiseksi. Opas työntekijälle päädyttiin tekemään, sillä sellaista on itse huomannut kaipaavansa ja tarvitsevänsä omalla työpaikalla ja sen koettiin hyödyttävän pankin uusia sekä vanhoja työntekijöitä.

Pankissa työskennellessä huomattiin, että konkreettista opasta rahanpesun ja terrorismin torjumisesta ei ollut, ainoa mahdollinen koulutus oli tietokoneella tehtävä 30 minuutin verkkokoulutus. Tämä koettiin puutteelliseksi eikä tarpeeksi informatiiviseksi mahdollisen rikollisuudenlajin vakavuuden huomioon ottaen, joten opinnäytetyön aiheeksi valikoitui oppaan tekeminen itse.

Oppaan tarkoitus on auttaa työntekijää tunnistamaan mahdolliset tilanteet joissa saattaa esiintyä rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen liittyvää toimintaa. Oppaassa avataan käsitteistöä sekä pankkia ja sen työntekijöitä velvoittavia seikkoja asiakkaan tuntemisesta ja ilmoitusvelvollisuudesta. Tämän lisäksi opas sisältää informaatiota liittyen rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen kertomalla muun muassa alan toimijoista ja esimerkkitapauksista liittyen rahanpesusta annettuihin sanktioihin.

Toimeksiantajaa ei työlle valitettavasti saatu. Omalla työpaikalla puhuttiin kolmen eri tahon kanssa, mutta mielipide oli että riittävät ohjeistukset löytyvät yrityksen intranetistä eikä konkreettiselle ohjeelle ole tarvetta. Sieltä ohjeistettiin tekemään opas, joka avaisi aihetta julkisella tasolla ja johon käytettäisiin julkisia lähteitä. Tämän opinnäytetyön myötä tehty opas on avoin kaikille eikä sen hyötyä rajattu vain yhdelle pankille, joten siitä on apua monen eri pankin työntekijöille.

Aiheesta ei ole aikaisemmin kovinkaan montaa opinnäytetyötä tehty, ja oppaita sitäkin vähemmän. Edelliset työt ja oppaat ovat jo muutaman vuoden vanhoja, ja aiheesta on tullut paljon päivitettyä tietoa ja uusia käytäntöjä, joten ajan tasalla olevan työn nähtiin olevan tarpeellinen ja hyödyllinen.

2 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen

Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen ovat molemmat rangaistavia tekoja Suomessa. Ne kuitenkin eroavat toisistaan jonkin verran. Rahanpesussa rikollisin keinoin saadut varat halutaan saada näennäisesti lailliseksi, jonka jälkeen niitä käytetään mihin halutaan, useimmiten hyödykkeisiin kuten autoihin. Terrorismin rahoituksessa taas raha voi olla laitonta tai laillista, mutta sitä käytetään rahoittamaan laittomia tekoja. (Pekka & Susi 2011, 35–36; Sahavirta 2008, 23.)

Molempia yhdistää se, että ne ovat osa järjestäytyneitä rikollisuutta. Rahanpesua on aktiivisesti kitketty jo vuosia, mutta terrorismin rahoittaminen on uudempi uhka. Viime vuosien aikana terrorismin rahoituksen torjunta Suomessa on kuitenkin saatu vakaalle pohjalle. (Poliisi 2015, 1.)

2.1 Rahanpesun määritelmä

Rikoslain (39/1889) 32 luvun 6 § määrittelee rahanpesun seuraavalla tavalla:

Joka ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää tai pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä tai peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen rikoksentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset taikka peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä, on tuomittava rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

Rahanpesu on toimintaa, jonka tarkoituksena on häivyttää rikollisin tai laittomin keinoin saadun rahan alkuperä. Näin laitton raha pyritään saada näyttämään lailliselta ja tavoitteena on saada se siirrettyä lailliseen talousjärjestelmään, jotta rahan kytkökset rikollisuuteen häviäisivät. Tällä tavoin varat ovat ainakin näennäisesti laillisia ja niiden alkuperää on vaikeampi selvittää. Rahanpesu saattaa tapahtua esimerkiksi pankkien ja rahalaitosten kautta saattamalla rahat niiden kiertoon tai käyttämällä varoja muun muassa osto- tai sijoitustoimintaan. (Poliisi.)

Rahanpesurikos edellyttää esirikoksen tapahtumisen, vaikka onkin siitä erillisesti rangaistava teko. Rahanpesu määritellään rikollisin keinoin saadun rahan alkuperän häivyttämiseksi, joten ilman esirikoksen tekoa ei voi olla rahanpesurikosta. Esirikoksen kautta siis saadaan rahanpesun kohteena oleva rikoshiöty. Rikoksiin sovellettava laki riippuu paljon siitä, missä maassa rahanpesurikos ja esirikos on tehty. Jos molemmat rikokset on tehty samassa maassa, sovelletaan niihin vain yhden maan lakia mutta kun rikokset tapahtuvat

eri maissa, pitää tapausta mieltä sekä teko- että tuomitsemismaan lainsäädännön mukaan. (Sahavirta 2008, 305, 327.)

Suomessa rahanpesusta tuli rangaistava teko vuonna 1994, mutta se yhdistettiin kätkemisrikoksia koskevaan pykälään ja erotettiin siitä vasta vuonna 2003, jolloin rahanpesu sai itsenäisen sen kieltävän rikoslain pykälän sekä erillisen tunnusmerkistön. Rahanpesu oli rikoksena noussut suurempaan huomioon ja sen vakavuutta ja moitittavuutta pyrittiin korostamaan erottamisen myötä. Pykälän laatiminen oli myös keino selvittää perinteisen kätkemisrikoksen ja rahanpesurikoksen eroja. (Neira, Perämaa & Vasara 2003, 3-4.)

Nykypäivänä rahanpesu liittyy olennaisena osana moneen rikollistoimintaan ja se on yksi eniten huomiota saava rikollisuuden muoto. Vuoden 2001 World Trade Center –iskujen myötä se yhdistetään usein terrorismiin. Yksi suurimmista koskaan tapahtuneista rahanpesurikoksista kävi ilmi vuonna 2013, kun costaricalainen digitaalista valuuttaa käsittelevä valuutanvaihtoyritys Liberty Reserve jäi kiinni viiden miljardin euron rahanpesusta. Rahat olivat tuottoa muun muassa huumekaupasta, lapsipornosta sekä luottokorttipetoksista. Tämän tapauksen tutkinta yletyi 17 eri maahan, ja nykypäivänä rahanpesu toimii kansainvälisesti laajemmalla tasolla kuin ennen, mikä edellyttää etenkin pankeilta ja rahalaitoksilta suurta tarkkaavaisuutta. Suomessa rahanpesua torjuu Rahanpesun selvittelykeskus, jonka ainoa tehtävä vuoden 2015 uudistuksen jälkeen on toimia rahanpesun ja terrorismin torjumisen toimintayksikkönä Suomessa. (Keskusrikospoliisi 2014, 4; Platt 2015, 21.)

Keskeisimmät tekotavat rahanpesussa ovat hallussapito, luovuttaminen ja vastaanottaminen. Tyypillistä on ottaa vastaan rikollisin keinoin saatuja varoja, jotta rikosentekijän varallisuuden kasvu ei paljastuisi viranomaisille. Rikollisin keinoin saatujen rahojen vastaanotto ja hallussapito toisen henkilön puolesta tai rahojen tallettaminen omalle tililleen ja siirtäminen rikosentekijän tilille syyllistävät rahanpesurikoksen tekoon. Rikos ei välttämättä ole pitkäkestoinen, ja vain lyhyt aika rikollisten varojen pitämistä hallussa riittää siihen, että syyllistyy rikokseen. Myös pankin toimihenkilö, joka vastaanottaa rikollisia varoja tietäen niiden alkuperän, voi syyllistyä rahanpesuun. (Neira, Perämaa & Vasara 2003, 11-12.)

Muita yleisiä tekotapoja ovat siirtäminen ja muuntaminen. Siirtämistä rahanpesun yhteydessä tapahtuu esimerkiksi silloin kun rikollisia rahoja siirretään tililtä toiselle tai kun käteistä rahaa kuljetetaan valtion rajojen yli. Käteisen kuljettaminen on yleinen rahanpesutapa, sillä siten rahaa saadaan liikuteltua ilman pankkiyhteyksien käyttöä, eikä sen siirtämisestä jää todisteita. Varoja voidaan myös pestä muuntamalla esimerkiksi käteistä shekiksi

tai toisen maan valuutaksi tai käyttämällä ne johonkin hyödykkeeseen. Rahanpesussa ei ole kuitenkaan aina kyse fyysisesti rahan käsittelystä, vaan sitä voi myös tapahtua välittämisen kautta, jos rikollinen toimii esimerkiksi rahanpesuun liittyvässä arvopaperikaupassa välittäjänä. (Neira, Perämaa & Vasara 2003, 12-13.)

Rahanpesukeinoja on siis useita. On mahdollista yrittää häivyttää rikollisten varojen alkuperää kuljettamalla ne fyysisesti paikasta toiseen tai tekemällä useita tilisiirtoja eri tileille. Näiden perinteisten tapojen rinnalle on kuitenkin lähivuosina tullut uusia rahanpesumenetelmiä jotka hyödyntävät vahvasti kehittyneitä teknologioita. Internet ja sen myötä verkkopankit ja virtuaalivaluutta ovat yleistyneet rahanpesukeinoina. (Sullivan 2015, 27, 34-35.)

Verkkopankit tarjoavat haasteen rahanpesun torjumisessa. Verkon avulla voidaan siirtää suuria summia rahaa anonymisti ja tilien välillä tapahtuvia siirtoja ei pystytä vahtimaan yhtä tarkasti kuin pankissa tehtäviä siirtoja. Mikäli pankki katsoo tarpeelliseksi päivittää asiakkaan tietoja, lähetetään verkon kautta asiakkaalle kyselylomake, jolla pyritään selvittämään henkilön tietoja kuten kansalaisuutta, syntymämaata ja pankkiin tulevien varojen alkuperää. Pankeilla on oikeus sulkea asiakkaan palvelut, kuten verkkopankkitunnukset, mikäli se ei koe saavansa tarpeeksi tietoa. (Finanssialan keskusliitto 2016; Nordea 2016; Sullivan 2015, 27.)

Viime vuosien aikana pestävän rahan kuljetus on siirtynyt yhä enemmän ja enemmän maanlaiseen pankkitoimintaan, niin sanottuun Hawala-järjestelmään. Hawala-järjestelmä on rahanvälitysverkosto, jota käytetään Lähi-idässä, Pohjois-Afrikassa ja Afrikan sarves-
sa. Se toimii pankkijärjestelmän ulkopuolella ja onkin siksi otollinen rahansiirtoalusta rikollisille. Hawaloiden avulla voidaan myös lähettää käteisrahaa sellaisille konfliktialueille, joissa muiden järjestelmien käyttö olisi hankalaa. Vuoden 2015 aikana Rahanpesun selvitykeskus on tehostanut yhteistyötään Suomessa toimivien Hawaloiden kanssa, jotta Hawala-järjestelmän kautta tuotu rikollinen raha pystytään tunnistamaan paremmin. (Keskusrikospoliisi 2015.)

2.2 Rahanpesun prosessi ja torjunta

Rahanpesuun on olemassa monia eri väyliä, eikä yhtä tiettyä vakiintunutta prosessia ole. On kuitenkin tiettyjä paremmin tiedossa olevia rahanpesuprosesseja ja tässä paneudutaan tarkemmin kolmivaiheiseen prosessiin, joka koostuu sijoitusvaiheesta (placement), harhautusvaiheesta (layering) sekä palautusvaiheesta (integration). Tämä kolmiportainen malli on laajalti hyväksytty aiheita käsittelevässä kirjallisuudessa, vaikka rikos on laadultaan koko ajan muuttuvaa ja kehittyvää eikä yhtä tiettyä mallia voi hyödyntää kaikissa tapauksissa. (Sahavirta 2008, 25.)

Sijoitusvaiheessa laittomin keinoin saadut rahat pyritään saamaan takaisin rahoitusjärjestelmään, esimerkiksi käyttämällä rahoituslaitosta apuna tai ostamalla kulutustavaroita rahalla. Pankeissa tätä vaihetta tapahtuu rahojen talletuksena pankkitilille. Tallettaja ei kuitenkaan itse aina ole rikoksen tekijä, vaan siihen voidaan myös valita luotettavamman oloinen välikäsi. "Smurffaus" eli englanniksi structuring on yksi yleisimmistä tavoista harjoittaa rahanpesua huomaamatta. Tällöin rahat talletetaan useiden eri ihmisten toimesta eri tileille useaan eri rahalaitokseen, jolloin saadaan suuri summa rahaa pankkiin herättämättä niin helposti epäilyksiä varojen alkuperästä. Rahanpesun seuraamista hankaloittaa kuitenkin yleistyneet elektronisesti tehtävät tilisiirrot, jolloin laitton raha on jo kierrossa eikä varoja tarvitse käydä tallettamassa pankissa. Esimerkiksi laitonta asekauppaa tai lahjontaa harjoitettaessa rahat voidaan siirtää suoraan tililtä toiselle. (Neira, Peräma & Vasara 2003, 9; Platt 2015, 27.)

Ennen varojen sijoitusvaihetta on mahdollista suorittaa niin kutsuttu muuntamisvaihe (exchange), jossa varat esipestään ennen varsinaista laillistamisprosessia. Tässä vaiheessa tavoitteena on muuttaa rahat vähemmän epäilyttävään muotoon, kuten toiseksi valuutaksi. Suomessa rahanpesijään luultavasti kiinnitetään enemmän huomiota hänen yrittäessään tallettaa Kongon frangeja kuin euroja. Varat voidaan myös muuttaa arvo-esineiksi, kuten jalokiviksi tai taide-esineiksi ja kuljettaa jopa toiseen valtioon jossa ne vaihdetaan taas rahaksi. (Sahavirta 2008, 31.)

Harhautusvaiheen tarkoitus on rahanpesun oleellinen teema, eli rahan alkuperän häivyttäminen. Juuri tässä vaiheessa varojen liitokset rikollisuuteen pyritään piilottamaan erilaisin keinoin. Yksi tapa on joko itse viedä raha muualle piilotettuna esimerkiksi tavaroiden sisälle tai käyttää rahaa kuljettavien yritysten palveluja. Palveluntarjoajat, kuten USPS eli Yhdysvaltojen postipalvelu sekä Western Union, ovat otollisia tapoja siirtää rahaa paikasta toiseen. Vaikka nämä yritykset itsessään ovat laillisia, niin rikolliset onnistuvat käyttämään niitä välikätenä rahanpesussa ja rahan siirto tällaisten luotettavien tahojen kautta on turvallinen vaihtoehto. Varat voidaan myös siirtää tileille elektronisesti tai shekkien välityksellä sekä sijoittaa eri kohteisiin. Tällä pyritään siihen, että varojen alkuperän selvitys olisi entistä vaikeampaa suuren transaktiomäärän vuoksi. Tämä vaihe vaatii lakien tuntemusta ja kokemusta rahanpesussa, sillä pyrkimyksenä on hyödyntää erilaisia porsaanreikiä laissa ja tavoitteena on saada pankit tuottamaan asiakirjoja, joiden perusteella alkuperää tai esirikosta ei pystyttäisi selvittämään. (Platt 2015, 27; Sahavirta 2008, 31; Sullivan 2015, 17-18.)

Harhautusvaiheessa käytetään usein hyödyksi myös niin sanottuja veroparatiiseja, eli maita joiden verolait ovat eduksi ulkomaalaisille oikeushenkilöille ja verotus on vähäistä tai olematonta. Näihin maihin on helpompi perustaa yhtiöitä, joiden nimissä tehtyjä liiketoimia ei saa selvitettyä helposti. Veroparatiiseissa rahoituslaitokset ovat luottamuksellisempia eikä asiakassuhteiden mitään tietoja luovuteta ulkopuolisille. Rahoituslaitosten toimintaa ja valvontaa ei myöskään säädellä niin vahvasti kuin muissa maissa. Tällaisissa maissa rahanpesun harhautusvaihe onnistuu helpommin, sillä usein esimerkiksi valuutan liikuttelulle ei ole asetettu esteitä eikä ulkomaalaisten toimia valvota tarkasti. (Sahavirta 2008, 32-33.)

Palautusvaiheessa rahat sijoitetaan takaisin lailliseen talouteen ja rikolliset voivat käyttää varoja esimerkiksi hyödykkeiden, kuten talojen, veneiden tai luksusautojen ostoon. Tässä vaiheessa rahan pitäisi olla näennäisesti laillista. Rikolliselle palautusvaihe on kriittinen, sillä tässä vaiheessa hän joutuu itse kohtaamaan laillisen talouden edustajat. (Sahavirta 2008, 33-34; Sullivan 2015, 10.)

Rahanpesun torjunta voidaan jakaa sekä preventiivisiin keinoihin, eli ennaltaehkäisyyn, että repressiivisiin keinoihin, eli rikosoikeudellisiin keinoihin, joiden tarkoitus on ottaa rikoshyöty pois rikollisilta. Rahanpesua on tärkeää yrittää ennaltaehkäistä, sillä pankkien kiertoon päässeiden rahojen alkuperää on usein hankala jäljittää ja rikoksella saadut varat vaarantavat rahoitusjärjestelmän luotettavuuden ja vakauden. Rikoksen jo tapahduttua ovat repressiiviset keinot kuitenkin välttämättömiä. (Sahavirta 2008, 61.)

Rahanpesu on yleensä olennainen osa järjestäytyntä rikollisuutta ja usein myös osa suurempaa, kansainvälisesti tapahtuvaa laitonta toimintaa. Paras tapa torjua rahanpesua on sen kitkeminen heti alkuunsa, ennen kuin suurempaa rikosta on ehtinyt tapahtua. On tärkeää, että mahdollisimman monet valtiot ja taloudelliset alueet noudattavat yhtenäisiä rahanpesusäädöksiä, sillä monesti rahanpesijät pyrkivät keskittämään toimintansa alueille, joissa he tietävät rahanpesulakien noudattamisen olevan vähäisempää. Tämän lisäksi käytettyjen torjuntakeinojen tehokkuus vähenee, jos rikolliset pystyvät vain siirtämään toimintansa muualle. Valtio, joka tekee rahanpesemisen helpommaksi mitä luultavimmin saa siitä taloudellista hyötyä, mutta samalla on vaarana, että se kehittyy rahanpesukeskukseksi. Erityistä huomiota onkin kiinnitetty veroparatiisivaltioihin, jotta ne saataisiin rahanpesun vastaisen sääntelyn piiriin. (Poliisi; Sahavirta 2008, 61.)

Negatiivisten vaikutusten seuraukset rahoitusjärjestelmään ja pankkitoimintaan on jo pitkään ymmärretty, mikä on edesauttanut rahanpesemisen estämisen ja selvittämisen kehittymistä. Pankeilta ja lainkäyttöviranomaisilta vaaditaan yhteistyötä, jotta rahanpesua saa-

daan tehokkaasti torjuttua. Tämä näkyy muun muassa siinä, miten asiakkaiden tunnistamisella sekä lakien noudattamisella on suuri merkitys ja miksi asiakkaan tunteminen on rahanpesulain keskeinen velvoite. Rahoituslaitosten on pystyttävä tunnistamaan asiakkaansa ja todentamaan asiakkaiden henkilöllisyys Suomen viranomaisen myöntämän henkilöllisyystodistuksen avulla. (Finanssivalvonta 2010, 23; Sahavirta 2008, 63.)

Repressiivisiä keinoja käytetään, kun rahanpesurikos on jo tullut ilmi. Yleensä nämä keinot tarkoittavat rikoshyödyn tai sen tilalle tulleen omaisuuden pois ottamista rikollisilta. Rahanpesun kohteena ollut omaisuus tuomitaan valtiolle menetetyksi ja menettämiseen tuomitaan rikoksen tekijä, osallinen tai henkilö kenen puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Rahanpesun torjumisessa on tärkeää pystyä seuraamaan rikoshyödyn liikkumista tekijältä toiselle ja menettämisseuraamuksen kautta rikoshyödyn palaaminen alkuperäiselle tekijälle pystytään estämään. On siis tärkeää, että laissa määrätään rikoshyödyn konfiskaatio koskemaan jokaista rahanpesun osallisena ollutta henkilöä. (Sahavirta 2008, 66-67; RL 39/1889 10 luku 1 §; RL 39/1889 32 luku 12 §.)

Torjunnassa preventiiviset ja repressiiviset keinot ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa. Se, kuinka tunnollisesti pyritään ennaltaehkäisemään rahanpesua vaikuttaa laajalti rahanpesurikosten esiintuloon. Samalla myös rahanpesun kriminalisoiminen, eli sen julistaminen rikokseksi, on edellytys ennaltaehkäisyssä koska useimmissa maissa on rikos luovuttaa luottamuksellista tietoa ulkopuolisille, ellei kyseessä ole laissa rangaistavaksi säädetty teko. (Sahavirta 2008, 64.)

2.3 Terrorismin rahoituksen määritelmä

Terrorismi on viime vuosikymmenien aikana kehittynyt alueellisesta toiminnasta globaaliksi ilmiöksi. Se on ilmiönä monimutkainen, ja etenkin 1970- ja 1980-luvuilla tutkijat muotoilivat terrorismille useita erilaisia määritelmiä. Niissä kaikissa esiintyivät pelon ja kauhun aiheuttaminen, väkivalta, kamppailu vallanpitäjiä vastaan sekä poliittinen tarkoitusperä. Nykyaikaisen tutkimuksen tarkoitus ei ole enää ollut terrorismin määrittely, vaan sen syiden ja dynamiikan ymmärtäminen. Terrorismin määrittely on hankalaa myös siksi, että eri maiden väliset näkemykset voivat olla poikkeavia. Siihen liittyvät poliittiset, uskonnolliset, sekä kansalliset näkemyserot saattavat joissain tapauksissa vaihdella suurestikin, joten yhtenäinen hyväksyntä on hankalaa. (Pekkala & Susi 2008, 34; World Bank 2003, I-2.)

Määrittelyvaikeuksien sekä yleisten näkemuserojen vuoksi terrorismia käsiteltiin pitkään kokonaisuuden sijasta osina. Tämän seurauksena syntyi useita kapea-alaisia sopimuksia, joista jokainen keskittyi yksittäisiin terrorismin osa-alueisiin. Terrorismin kansainvälinen

vastustaminen sai alkunsa 1960- ja 1970-luvuilla, kun ilmailukentteeseen kohdistunut terrorismi lisääntyi. Tuolloin solmittiin esimerkiksi sopimukset ilma-alusten kaappaamista sekä ilma-aluksiin kohdistuneita sabotaasitekoja vastaan. Näiden jälkeen solmittiin lukuisia erilisiä sopimuksia liittyen esimerkiksi panttivankien ottamiseen sekä meriliikenteeseen liittyviin sabotaasi- ja kaappaustekoihin liittyen. (Pekkala & Susi 2008, 13.)

Edellä mainittujen sopimusten soveltamisalaa ei rajattu koskemaan terrorismia, vaan niiden määrittelemät tilanteet saattoivat olla sellaisia, joita ei syystä tai toisesta voida pitää terrorismina. Uudemmat sopimukset eroavat näistä siten, että niiden sopimustekstiin on kirjattu tekojen terroristinen tarkoitus. Tämä puolestaan edellytti yhteisymmärrystä siitä, mitä terroristisella teolla tarkoitetaan. Terrorismin rahoituksen vastaisessa yhteissopimuksessa otettiin kunnianhimoinen askel tätä kohti, ja siinä terroristinen teko pyrittiin määrittelemään yleisemmin. Sopimuksen mukaan terroristisia ovat teot, joiden tarkoituksena on aiheuttaa kuolema tai vakava ruumiillinen vamma henkilölle, joka ei ole osallisena aseelliseen selkkaukseen liittyvissä vihollisuuksissa. Edellytyksenä on myös, että teko on luonteeltaan pelkoa väestön keskuudessa aiheuttava tai hallitusta tai kansainvälistä yhteisöä pakottava. (Pekkala & Susi 2008, 14-15.)

Terroriteot vaativat toteutuakseen rahaa, ja kyseisiä varoja voi virrata terroristeille useista eri lähteistä. Yksinkertaisimmillaan terrorismin rahoittaminen voi olla yksityishenkilön varojen luovuttamista terroristeille, mutta pääsääntöisesti rahoitukseen liittyy myös suoraan tai välillisesti useita niin sanottuja ”välimiehiä” ja yhteisöjä. Usein myös varojen hankkimis- ja siirtämisyjärjestelyt ovat varsin hämäriä. Varoja pyritään liikuttamaan siten, että yksittäistä lähdettä olisi mahdollisimman hankala jäljittää. Niiden alkuperän selvittämistä hankaloittaa usein se, että osa varoista on kerätty laillisin keinoin, kuten yksityishenkilöiltä tai hyväntekeväisyysjärjestöiltä, ja osa taas laittomasti esimerkiksi petoksilla tai salakuljetuksella. (Pekkala & Susi 2008, 35-36.)

Terrorismin rahoittaminen on laaja käsite, johon kuuluu useita eri osa-alueita. Se käsittää esimerkiksi tulojen tuottamisen, resurssien säilyttämisen sekä jakamisen eri käyttötarkoituksia varten. Terrorismitoiminnassa rahaa kuluu sekä operationaaliin että organisatorisiin menoihin. Organisatoriset kulut koostuvat järjestelmää ylläpitävistä toiminnoista, kuten rekrytoinnista, koulutuksesta, tiedustelusta, kuljetuksesta sekä viestinnästä. Ylivoimainen enemmistö varoista, jopa 90 %, kuluu infrastruktuurin ylläpitoon, ja loput 10 % käytetään operationaaliin kuluihin eli esimerkiksi terrori-iskujen rahoittamiseen. Terrorismin rahoituksen rangaistavuus on kehittynyt kansainvälisessä rikosoikeudessa merkittävästi sen myötä, kun se on pyritty ulottamaan rikollisiin tekoihin entistä etäisemmin liittyviin toimiin. Kansainväliset sopimukset kattavat jatkuvasti laajemmin rikollisen toiminnan eri vaiheita ja

tekemuotoja. Tämän kehityksen eräänlaisena alkupisteenä voidaan pitää Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1988 solmimaa huumausaineyleissopimusta, ja sen yhteydessä laadittua aiempaa laajempaa kriminalisoitavien tekojen luetteloa. (Pekkala & Susi 2008, 17-18, 77.)

Terrorismin rahoittaminen eroaa rahanpesusta pääosin loppusaajien erilaisten aikeiden ja laittoman rahan käyttötarkoituksen osalta, ja molemmissa tärkein tehtävä on varojen todellisten liikkeiden salaaminen. Myös liikuteltavien varojen suuruus on yksi tärkeä eroavaisuus, sillä terrorismin rahoituksen piirissä summat ovat usein pienempiä kuin yleisimmässä rahanpesun esirikoksissa, kuten huumekaupassa. Rahanpesun tavoin terrorismin rahoittamisen vaiheet voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: sijoitukseen, harhautukseen sekä palautukseen. Terrorismin rahoituksessa sijoitusvaihe on usein haasteellisempi, sillä sitä harjoittavat ovat usein todennäköisemmin kielto- ja pakotelistoilla. Tämän vuoksi he käyttävät usein sijaistoimijoita, jotka laittavat liikkeelle mahdollisimman pieniä rahasummia pyrkimyksenään pitää toiminta mahdollisimman huomaamattomana. Harhautusvaiheessa liikutellaan pieniä summia, jotka halutaan saada vaikuttamaan harmittomilta. Harhautusvaihetta varten terroristit ovat usein luoneet loppusaajia, jotka vaikuttavat aidoilta ja laillisilta. Kyseinen liikuteltavien varojen kohde saattaa olla esimerkiksi tili, joka vaikuttaa kuuluvan jollekin koululle tai uskonnollisia lahjoituksia keräävälle järjestölle. Lopulta palautusvaiheessa varat ovat terroristien käytössä heidän toimintaansa varten. (Turner 2011, 132-135.)

Käytännössä rahoittaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa, joten esimerkiksi varojen lahjoittaja tai kerääjä syyllistyy rikokseen. Suurin osa viranomaisten tietoon tulevista varojen siirtelyistä tapahtuu välikäsien kautta, ja tämän tarkoituksena on nimenomaan häivyttää varojen luovuttajan henkilöllisyys sekä hankaloittaa varojen mahdollista terroristista tarkoitusta. Siirrettävät summat vaihtelevat jatkuvasti, joten alkuperäinen lähetys ei ole lainkaan samansuuruinen enää vastaanottopäässä. Usein käytettyjä kanavia varojen siirrossa ovat esimerkiksi käteiskuriirit sekä epävirallinen pankkitoiminta, jossa siirtoja ei dokumentoida. (Pekkala & Susi 2008, 38-40.)

Suomeen kohdistuva terrorismin uhka on tällä hetkellä vähäistä. On kuitenkin löydetty viitteitä terrorismitoiminnan tukemisesta ja rahoittamisesta sekä siitä, että Suomea käytetään terrorismiin kytköksissä olevien henkilöiden kauttakulkumaana. Vuosi 2015 toi suuren muutoksen terrorismin rahoittamisen selvittelyyn ja torjuntaan erityisesti elokuussa alkaneen ennennäkemättömän turvapaikanhakija-aallon seurauksena, joka on lisännyt poliisin tehtäviä valtakunnallisesti useilla eri sektoreilla. Tämä ilmiö yhdessä turvapaikanhakijoihin ja laittomaan maahanmuuttoon liittyvien ilmoitusten kanssa johti vuonna 2015

yhteensä kahdeksaantoista laittoman maahantulon estämiseksi tai terrorismin rahoittamisen estämiseksi tai paljastamiseksi tehtyyn tiedonluovutukseen. (Keskusrikospoliisi 2015, 11; Sisäministeriö 2016.)

2.4 Kansainväliset finanssipakotteet

Terrorismin rahoituksen torjumisessa on tärkeää estää varojen päätyminen rikollisiin, terroritekoja rahoittaviin toimiin. Rahanpesun torjumisessa pääpiste on laittomien varojen tunnistamisessa, kun taas terrorismin rahoituksen torjumisessa keskitytään varojen käyttötarkoitukseen. Kansainvälisten finanssipakotteiden avulla voidaan estää terrorismin rahoittamista jäädyttämällä varat, joita epäillään käytettävän rikollisiin tarkoituksiin. (Finanssivalvonta 2015e.)

Yleisimpiin pakotelajeihin kuuluvien finanssipakotteiden avulla voidaan tiettyjen henkilöiden sekä yhteisöjen varoja ja taloudellisia resursseja jäädyttää sekä asettaa ne käyttökieltoon. Kyseisillä varoilla tarkoitetaan kaikenlaista rahoitusomaisuutta ja taloudellisia etuja, kuten käteisvaroja, talletuksia sekä sijoituksia. Taloudellisilla resursseilla puolestaan kaikenlaista irtainta tai kiinteää omaisuutta, jota voidaan käyttää varojen, palvelujen tai tavaroitten hankkimiseen. (Hallituksen esitys eduskunnalle HE 288/2014 vp, 6.)

YK:n turvallisuusneuvosto laatii maailmanlaajuisesti sitovia pakotteita, mutta myös Euroopan unioni tai muut yksittäiset tahot voivat säätää omia pakotteitaan. Suomen ulkoministeriö tiedottaa uusista pakotesäännöksistä säännöllisillä uutiskirjeillä sekä verkkosivuillaan. Pakotelistoja seurataan esimerkiksi pankkien tietoteknisillä järjestelmillä, jotka etsivät asiakasrekisteristä pakotelistattuja henkilöitä tai yhteisöjä, ja lisäksi ne tarkistavat pakotelistat uusia asiakassuhteita avattaessa. Käytännössä pakotteet estävät kaiken liiketoiminnan pakotelistattujen toimijoiden kanssa. Toistaiseksi Suomessa ei ole juuri löytynyt listatuille henkilöille tai yhteisölle kuuluvia varoja, joka on merkki tehokkaista ja toimivista pankkien tunnistamismekanismeista. (Hallituksen esitys eduskunnalle HE 288/2014 vp, 6.)

Kesäkuuhun 2013 asti Suomen lainsäädännön mukaan kaikki pakotteet perustuivat YK:n turvallisuusneuvoston sekä EU:n neuvoston määrittelemiin asetuksiin ja listoihin. Tätä ennen Suomella ei ollut hallinnollisia keinoja jäädyttää varoja, jotka kuuluvat Suomessa terrorismista epäillyille, syytetyille tai tuomitulle. Esimerkiksi FATF sekä YK:n turvallisuusneuvoston alainen Counter-Terrorism Committee olivat kiinnittäneet tähän huomionsa ja todenneet lainsäädännön puutteelliseksi. Tilanteen korjaamiseksi otettiin käyttöön hallinnollinen jäädyttämisjärjestelmä, joka oikeutti suomalaisviranomaiset asettamaan esimer-

kiksi terroristiyhteyksiä omaavia yksityis- ja oikeushenkilöitä kansalliselle pakotelistalle. Rahanpesun selvittelykeskuksella on merkittävä rooli kyseisten jäädyttämispäätösten valmistelussa ja niiden edellytysten selvittämisessä. Vuonna 2015 Keskusrikospoliisi teki yhteensä kuusi uutta päätöstä varojen hallinnollisesta jäädyttämisestä. Päätöksistä viisi koski yhteisöjä, johon kuuluvan jo jäädytyspäätöksen saaneen luonnollisen henkilön katsottiin käyttävän todellista valtaa. Yksi epäily koski luonnollista henkilöä, joka on epäiltynä terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta. Vuoden 2015 lopussa jäädyttämislain perusteella tehtyjä päätöksiä oli voimassa yhteensä 48. (Keskusrikospoliisi 2014, 15-16; Keskusrikospoliisi 2015, 12.)

Varojen jäädyttämispäätöksillä pyritään ennaltaehkäisemään päätöksen kohteena olevan henkilön tai yhteisön varojen päätymistä esimerkiksi terroristisiin tarkoituksiin. Lisäksi jäädytyspäätöksissä mainituille tahoille on kiellettyä luovuttaa varoja tai muita taloudellisia resursseja. Varoja voidaan humanitaarisista syistä vapauttaa, mutta lähtökohtaisesti jäädyttämispäätös koskee kohteen kaikkea varallisuutta, ja se on voimassa niin kauan, kunnes YK:n turvallisuusneuvosto, EU:n toimielimet tai Rahanpesun selvittelykeskus muuttavat tai kumoavat päätöksensä. Rahanpesun selvittelykeskus arvioi jäädyttämispäätösten edellytyksiä, tekee jäädyttämispäätöksiä, joiden kohteena ovat toimijat lisätään julkiseen luetteloon, sekä tekee päätöksiä niiden poistamisesta. Jäädyttämispäätökset julkaistaan sekä virallisessa lehdessä, että ajantasaisessa luettelossa joka on saatavilla rahanpesun selvittelykeskuksesta. (Finanssivalvonta 2015e.)

Finanssivalvonnan valvomien toimijoiden tulee seurata EU:n pakotesäädöksiä ja varojen jäädyttämispäätöksiä sekä seurata maksuliikennettä ja muita liiketoimia varmistuakseen siitä, että pakotteiden kohteina olevien tahojen varat ovat jäädytetyjä. Valvottavan havaitessa rekisterissään tai maksuliikenteessään pakotelistattujen henkilöiden tai yhteisöjen varoja, niiden liiketoimet tulee keskeyttää ja varat jäädyttää sekä ilmoittaa asiasta Helsingin ulosottovirastoon. Mikäli valvottava havaitsee sellaisten tahojen toimintaa, jotka ovat lähes identtisiä jonkin pakotelistatun toimijan kanssa, mutta esimerkiksi puutteellisten yksilöintitietojen vuoksi asiasta ei voida varmistua, on liiketoimi keskeytettävä ja asia ilmoittaa Helsingin ulosottovirastoon. (Finanssivalvonta 2015e.)

3 Toimijat ja sääntely

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen sääntely perustuu kansainvälisiin standardeihin. Standardien kautta pyritään yhtenäisiin menettelytapoihin, jotta rikollisuutta saataisiin parhaiten kitkettyä. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumisessa ovat mukana monet ulkomaiset sekä kotimaiset tahot, esimerkiksi FATF eli Financial Action Task Force on Money Laundering sekä Suomessa toimiva Rahanpesun selvittelykeskus. (Finanssivalvonta 2015a.)

3.1 Euroopan unioni

Euroopan unionin rahanpesun vastaisen toiminnan voidaan katsoa alkaneen 1990-luvun alkupuolella, kun se alkoi vaatia jäsenmaitaan säätämään lakeja, joiden avulla pyrittiin suojaamaan niiden finanssijärjestelmiä rahanpesulta ja muilta väärinkäytöksiltä. Aluksi rahanpesun torjunta rajoittui huumekauppaan, mutta myöhemmin sääntöjä laajennettiin koskemaan muitakin vakavia rikoksia, kuten esimerkiksi terrorismin rahoittamista. Tällöin tunnistettiin, että rahanpesu voi vaikuttaa yksittäisen instituution sijaan koko finanssijärjestelmään. Finanssialalla toimijoiden roolia rahanpesun estämisessä korostettiin ja niille määriteltiin velvollisuuksia, joiden avulla kyseisiä rikoksia pyrittiin estämään. Kyseisiä uudistuksia olivat esimerkiksi vaatimus tunnistaa asiakkaat ja säilyttää tuntemistiedot sekä tarkkailla epäilyttäviä liiketoimia. (Hopton 2009, 27-30.)

EU:n rahanpesun vastaisten toimien strategia on ollut monipuolista, kaikkein tärkeimpinä kuitenkin sen säätämät neljä rahanpesudirektiiviä, joista viimeisin julkaistiin vuonna 2015. Ne pohjautuvat FATF:n antamiin suosituksiin. Direktiivien lisäksi EU on säätänyt useita lainsäädännöllisiä instrumentteja, kuten yhteistoimintapäätöksiä, säädöksiä sekä puitepäätöksiä. (Neljäs rahanpesudirektiivi 849/2015/EU, EUVL L 141, 73-74; Peurala 2009, 50.)

EU on puuttunut myös käteisvarojen kuljettamiseen maasta toiseen, joka on yksi perinteisiä rahanpesutapoja. Valvontajärjestelmä säädettiin, sillä ilmoitusvelvollisuuden pelättiin lisäävän laittomiin tarkoituksiin perustuvan käteisrahaliikennettä maasta toiseen. Jokainen EU:n alueelle saapuva tai sieltä poistuva luonnollinen henkilö on velvollinen ilmoittamaan tulliviranomaisille, mikäli hänellä on matkalla mukanaan yli 10 000 euron käteismäärä. Käteisrahalla tarkoitetaan asetuksessa seteleiden lisäksi esimerkiksi šekkejä, velkakirjoja ja maksumääräyksiä. Jokaisen jäsenvaltion tehtävä on ottaa käyttöönsä oikeudenmukaiset ja tehokkaat seuraamukset kyseisen ilmoitusvelvollisuuden laiminlyömisestä. (Koponen & Lahti 2007, 153.)

3.2 Finanssivalvonta

Finanssivalvonta on suomalainen rahoitus- ja vakuutusvalvontaviranomainen, joka valvoo esimerkiksi pankkien, vakuutusyhtiöiden, sijoituspalveluyritysten, rahastoyhtiöiden sekä pörssin toimintaa. Se toimii hallinnollisesti Suomen Pankin yhteydessä, mutta sen tekemät päätökset ovat itsenäisiä. Lain Finanssivalvonnasta 878/2008 1 § määrittelee Finanssivalvonnan tavoitteeksi turvata finanssimarkkinoiden vakaus ja luotettavuus sekä varmistaa sen valvottaviksi säädettyjen vakaa toiminta. (Laki Finanssivalvonnasta 878/2008 1 §, 2§, 3§.)

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen perustuu kansainvälisesti säädettyihin standardeihin, joilla pyritään globaalisti yhtenäisiin menettelytapoihin asiakkaan tuntemisessa. Finanssivalvonta seuraa, että sen valvottavien menettelytavat, riskienhallinta sekä sisäinen valvonta noudattavat säädettyjä lakeja. Valvottava voi syyllistyä tuottamukseen rahanpesuun esimerkiksi avustamalla tai neuvomalla asiakasta sijoitustoiminnassa, peiteyhtiöiden perustamisessa tai varojen siirrossa silloin, kun on syytä epäillä kyseisten liiketoimien laillisuutta.

(Finanssivalvonta 2015a.)

Finanssivalvonta voi asettaa valvottaville tai niiden toimihenkilöille rangaistuksia, mikäli ne laiminlyövät rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä velvollisuuksiaan. Rangaistukset voivat olla esimerkiksi toiminnan rajoittamista, rikemaksuja, julkisia varoituksia sekä seuraamusmaksuja. (Finanssivalvonta 2015b.)

Finanssivalvonnan valvomilla tahoilla on velvollisuus tuntea asiakkaansa, havaita ja selvittää mahdollisia epäilyttäviä liiketoimia sekä ilmoittaa niistä Rahanpesun selvittelykeskukselle. Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus on osa asiakkaan tuntemista, ja Finanssivalvonta velvoittaa valvottaviaan seuraamaan asiakassuhteiden kehitystä sekä niiden tarjoamien palvelujen käyttöä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi asiakkaiden maksuliikenteen, talletusten sekä rahoituspalvelujen käyttöä. Mikäli valvottava havaitsee tavanomaisesta poikkeavaa toimintaa, on sen selvitettävä niiden tarkoitusta ja perusteita sekä selvityksen perusteella harkita mahdollisia toimenpiteitä. (Finanssivalvonta 2015c.)

Valvotuilla tahoilla tulee olla riittävät rahanpesua ja terrorismin rahoittamista koskevat riskienhallintamenetelmät sekä niihin liittyvät selkeät työprosessit. Finanssivalvonnan valvomat toimijat vaihtelevat suuresti, ja kullakin tulee olla itse määritelty riskiarvio ottaen huomioon toimialansa, tuotteensa, palvelunsa sekä asiakaskuntansa. Valvottavien on kyettävä osoittamaan Finanssivalvonnalle, että niiden toimet rahanpesun ja terrorismin rahoit-

tamisen suhteen ovat riittäviä. Lisäksi niiden velvollisuus on huolehtia henkilöstönsä jatkuvasta ja kattavasta kouluttamisesta kyseisiin aiheisiin liittyen. (Finanssivalvonta 2015d.)

3.3 Rahanpesun selvittelykeskus

Rahanpesun selvittelykeskus on 1.3.1998 perustettu osa Keskusrikospoliisin organisaatiota. Vuonna 2015 Keskusrikospoliisissa tehtiin organisaatiouudistus, jonka myötä selvittelykeskus muodosti oman linjan, jonka ainoa tehtävä on toimia kansallisena rahanpesun sekä terrorismin rahoituksen torjuna. (Keskusrikospoliisi 2014, 4.)

Rahanpesun selvittelykeskuksen tehtävät on määritelty lain rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 503/2008 35 §:ssä. Pykälän mukaan sen tehtävä on estää, paljastaa sekä selvittää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Rahanpesun selvittelykeskus pyrkii myös edistämään viranomaisten välistä yhteistyötä esimerkiksi muiden poliisiviranomaisten, ulosottoviranomaisten ja Ulkoasiainministeriön kanssa, sekä yhteistyötä ilmoitusvelvollisten kanssa. Yhteistyö ja tietojenvaihto rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä vieraiden valtioiden viranomaisten ja kansainvälisten järjestöjen kanssa kuuluu myös rahanpesun selvittelykeskuksen tehtäviin. Sille tehdyistä ilmoituksista sekä tehtyjen liiketoimien keskeytyksistä tulee myös pitää tilastoa, ja antaa palautetta ilmoitusten vaikutuksista. Selvittelykeskukselle tehdään myös ilmoituksia varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi, ja kyseisten ilmoitusten edellytyksien selvittäminen sekä jäädyttämisspäätöksiä koskevien esitysten tekeminen kuuluu sen tehtäviin. (Rahanpesulaki 503/2008 35 §.)

Suuri osa selvittelykeskuksen toiminnasta ja rahanpesun torjunnasta perustuu ilmoitusjärjestelmään, joka velvoittaa laissa lueteltuja ilmoitusvelvollisia tekemään ilmoituksia epäilyttäviä liiketoimista tai mahdollisesta terrorismin rahoittamisesta. Sähköinen ilmoitustapa on ollut ilmoitusvelvollisten suosiossa, ja Rahanpesun selvittelykeskus pyrkii kehittämään tätä osa-aluetta jatkuvasti. Vuonna 2013 voimaan tullut laki varojen jäädyttämisestä velvoittaa pidättämiseen oikeutetut virkamiehet ja syyttäjät tekemään laissa mainituissa tapauksissa ilmoituksen Rahanpesun selvittelykeskukselle. Mikäli vaaditut edellytykset täyttyvät, on Keskusrikospoliisilla oikeus jäädyttää kyseiset varat. (Keskusrikospoliisi 2014, 3.)

Tiivis sekä toimiva kansainvälinen yhteistyö eri viranomaisten välillä on tärkeässä roolissa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjunnassa. Rahanpesun selvittelykeskus kuuluu kansainväliseen Egmont Groupiin, joka on kansainvälinen rahanpesua selvittävien yksiköiden yhteistyöelin. Lisäksi se osallistuu FATF:n toimintaan ja vuosittain järjestettävään Pohjoismaiden yhteiseen terrorismin rahoituksen torjuntaan keskittyvään yhteistyökoko-

ukseen, johon osallistuvat kyseisten valtioiden turvallisuuspoliisit sekä rahanpesun selvittelykeskukset. (Keskusrikospoliisi 2014, 6.)

Suomessa Rahanpesun selvittelykeskus toimii tiiviissä yhteistyössä niin poliisin kuin muidenkin viranomaisten kanssa. Terrorististen varojen jäädyttämistoimet ovat tiivistäneet sen yhteistyötä ulosottoviranomaisten sekä Ulkoministeriön kanssa. Lisäksi Rahanpesun selvittelykeskus on osallistunut Tullin kanssa kansainväliseen käteisrahan seurantaoperaatioon, jonka tarkoituksena oli seurata käteisvarojen kuljetukseen liittyvää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Käteisrahan käyttö on edelleen laajaa kehittyvissä talouksissa muun muassa toimimattomien pankkijärjestelmien vuoksi. Vuonna 2015 alkanut turvapainehakijoiden huomattava kasvu aiheuttaa todennäköisesti sen, että rahalähetykset Suomesta lisääntyvät edelleen vuonna 2016. Tämän vuoksi rahanvälityspalveluiden tarjoajat ovat rahanpesun selvittelykeskukselle tärkeitä yhteistyötahoja sen toiminnassa terrorismin rahoittamista vastaan. Vuonna 2015 Rahanpesun selvittelykeskus sai useita mahdolliseen rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä ilmoituksia käteisrahan kuljettamisesta. Kyseisten käteisvarojen alkuperä on ollut epäselvää ja tuotujen summien suuruus on herättänyt epäilyjä, ja ne ovat kulkeutuneet Suomeen konfliktialueilta, kuten Irakista, Syyriasta ja näiden naapurivaltioista. Tämän seurauksena yhteistyötä Tullin kanssa on tiivistetty entisestään.

(Keskusrikospoliisi 2014, 6; Keskusrikospoliisi 2015, 11-12.)

3.4 Financial Action Task Force on Money Laundering and Terrorism Financing

Financial Action Task Force on Money Laundering and Terrorism Financing (FATF) on hallitusten välinen kansainvälinen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastainen toimintaryhmä, joka perustettiin vuonna 1989 Pariisissa G7-maiden huippukokouksessa. Toimintaryhmä antaa valtioille suosituksia, joilla ne voivat suojata rahoituslaitoksiansa sekä yleisesti koko talousjärjestelmänsä rahanpesulta. FATF on laajentanut toimintaansa myös terrorismin rahoittamisen estämiseen, ja sen toiminta on vaikuttanut suuresti rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi säädettyihin lakeihin ympäri maailmaa. (Koponen & Lahti 2007, 151.)

Vuosi perustamisensa jälkeen FATF julkaisi neljänkymmenen suosituksen (Forty Recommendations) listan, jonka tarkoituksena oli tarjota kattava suunnitelma sekä toimenpiteet rahanpesun estämistä varten. Säännökset terrorismin rahoittamista vastaan lisättiin vuonna 2001, ja samana vuonna julkaistiin kahdeksan erityissuosituksen (Eight Special Recommendations) lista, joka liittyi terrorismin rahoittamisen estämiseen. Tämän jälkeen julkaistiin vielä yhdeksäs erityissuositus (Ninth Special Recommendation) vahvistamaan aiempia kansainvälisiä standardeja. Vuonna 2012 suositukset päivitettiin, tarkoituksena

vahvistaa globaaleja suojauskeinoja sekä antaa hallituksille paremmat työkalut finanssirikollisuutta vastaan. (FATF 2016a.)

FATF:n suositukset muodostavat kansainvälisen standardin rahanpesun sekä terrorismin rahoituksen estämiseen liittyvissä asioissa, ja sen tavoitteena on tarjota kaikille jäsenvaltioille yhdenmukaiset lähtökohdat niiden torjumiseen. Se valvoo, että jäsenvaltiot noudattavat sen antamia suosituksia sekä tutkii rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen liittyviä tekniikoita ja vastatoimia. FATF toimii myös kunkin yksittäisen jäsenmaan kanssa ja auttaa niitä arvioimaan kansallisen tason haavoittuvuuksia sekä estämään finanssisektorin väärinkäytöksiä. Jokaisen jäsenmaan on FATF:n suosituksen mukaisesti tehtävä kansallinen riskiarvio maansa rahanpesun sekä terrorismin rahoituksen nykytilasta. (FATF 2016b; Keskusrikospoliisi 2014, 4.)

3.5 Terrorist Finance Tracking Programme

Terrorist Finance Tracking Programme (TFTP) on Yhdysvaltain valtiovarainministeriön perustama ohjelma, joka perustettiin pian New Yorkin WTC-iskujen jälkeen. Se valvoo miljoonia finanssitransaktioita ympäri maailmaa analysoimalla SWIFT-viestejä, jotka ovat universaaleja finanssialan toimijoiden käyttämiä sanomia. (Wesseling 2014, 15.)

Aluksi TFTP herätti useita eriäviä mielipiteitä Euroopassa, ja suuri osa huolesta kohdistui ohjelman laillisuuteen ja kansalaisten yksityisyyden suojelemiseen. TFTP:tä päätettiin muokata siten, että eurooppalaisia ja yhdysvaltalaisia SWIFT-viestejä alettiin säilyttää eri järjestelmissä, jolloin yhdysvaltalaiset eivät enää pääsisi suoraan käsiksi kaikkeen dataan. Tällöin syntynyt Euroopan ja Yhdysvaltain välinen EU-US TFTP päivitti alkuperäiseen versioon lukuisia uusia elementtejä, kuten esimerkiksi Europolin suuremman roolin datan valvonnassa, informaation paremman läpinäkyvyyden sekä asetti ohjelmalle itsenäisen eurooppalaisen tiedonvalvojan. TFTP:n avulla on kerätty suuri määrä merkityksellistä tietoa, jonka avulla on päästy terrorististen juonien jäljille ja paljastettu niiden takana olevia toimijoita. Se on ollut voimakas ja tärkeä työkalu lainvalvojen taistelussa terrorismia ja sen rahoittamista vastaan. (Wesseling 2014, 17.)

3.6 Working Group on Tackling the Financing of Terrorism

Syyskuun 2006 yleiskokouksessaan YK päätti, että terrorismin rahoittamisen estämiselle täytyy antaa enemmän huomiota. Tämän edellytyksenä oli se, että jäsenvaltioista kukin omaksuisi yhtenäiset toimintatavat saavuttaakseen kansainvälisesti vaaditut standardit. Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF) toimii koordinoivana ja informaatiota jakavana toimielimenä ja koostuu useista YK:n alaisista järjestöistä ja kansainvälisis-

tä toimijoista. Se perusti työryhmän nimeltään Working Group on Tackling the Financing of Terrorism, joka pyrkii selvittämään erilaisia strategisia vaihtoehtoja terrorismin rahoittamisen estämiseksi, sekä lisäämään jäsenvaltioiden tehokkuutta niiden toimintatapojen yhtenäistämiseksi. Sitä johtavaa International Monetary Fund (IMF), World Bank sekä United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Myös esimerkiksi kansainvälinen rikospoliisijärjestö INTERPOL on mukana työryhmän toiminnassa. (CTITF Working Group 2009, 1.)

3.7 Neljäs rahanpesudirektiivi ja toinen varainsiirtoasetus

Euroopan komissio antoi kolme ensimmäistä rahanpesudirektiiviä vuosina 1991, 2001 sekä 2005 ja neljännen direktiivin vuonna 2015. Näiden direktiivien tavoitteina oli pitää yhteisön rajojen sisällä toimivien rahoitusjärjestöjen toiminta puhtaana ja yhdenmukaisena. Taustalla oli myös huoli huumausainerikollisuuden kasvusta ja siihen liittyen valtioiden rajat ylittävää rikollisuutta haluttiin kitkeä sekä estää rahanpesijöitä käyttämästä hyväksyen yhteismarkkinoita ja niistä aiheutuvia vapauksia. Nämä tavoitteet ovat pysyneet lähestulkoon samana kaikissa direktiiveissä ja ne on pyritty saavuttamaan ennaltaehkäisemällä rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. (Sahavirta 2008, 100-101.)

Rahanpesudirektiivin muuttamisesta annettiin Euroopan komission toimesta ehdotus vuonna 2013. Tämän ehdotuksen taustalla olivat uudet terrorismin rahoituksen ja rahanpesun torjunnan suositukset, jotka oli antanut FATF. 20.5.2015 annettiin asetus neljännestä rahanpesudirektiivistä, joka tulisi korvaamaan edellisen, eli kolmannen rahanpesudirektiivin. Euroopan komission jäsenvaltioiden tulee saattaa direktiivin edellyttämät muutokset voimaan viimeistään 25.6.2017. (Valtiovarainministeriö.)

Teknologian kehitys ja sen myötä perinteisten maksutapojen muutokset asettavat haasteita terrorismin rahoittamisen ja rahanpesun torjunnassa. Vuoden 2008 kansainvälisen finanssikriisin jäljiltä Euroopan komissio alkoi tarkastella finanssialan säätelytoimia ja antoi ehdotuksen neljännestä rahanpesudirektiivistä, jotta rahoitusjärjestelmään kohdistuvaa rikollisuutta saataisiin paremmin hallittua. Uusi direktiivi pyrkii muun muassa estämään uusien teknisten kanavien käytön rahanpesun ja terrorismin rahoituksen apuna. Taustalla on FATF:n vuoden 2012 helmikuussa antamat 40 suositusta rahanpesun ja terrorismin estämiseksi. (Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle U 14/2013 vp, 2-3.)

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 849/2105/EU eli neljäs rahanpesudirektiivi pyrkii estämään unionin rahoitusjärjestelmän käytön rahanpesun ja terrorismin rahoituksen hyväksi. Direktiivi sisältää paljon tärkeitä muutoksia, jotka koskevat direktiivin sovel-

tamisan laajentamista, asiakkaan tuntemisvelvollisuutta, riskiperusteista lähestymistä, kolmansien maiden toimintaperiaatteita, hallinnollisten seuraamusten yhdenmukaisuutta, omistajaa ja edunsaajaa koskevia tietoja, selvittelykeskusten yhteistyön lisäämistä sekä tietosuojan ja valvonnan turvaamista. (Neljäs rahanpesudirektiivi 849/2015/EU, EUVL L 141, 83; Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle U 14/2013 vp, 3.)

Isossa asemassa direktiivissä on riskiperusteisen lähestymistavan korostaminen ja sen tärkeys. Jäsenmaiden on osattava paremmin tunnistaa uhat ja niihin liittyvät riskit sekä niiden kitkemiskeinot. Komissio tulee laatimaan 26.6.2017 mennessä kertomuksen, jossa on arvio niistä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskeistä, jotka vaikuttavat sisämarkkinoihin ja liittyvät toimiin myös valtion rajojen ulkopuolella. Tämän kertomuksen pohjalta jäsenvaltiot ja ilmoitusvelvolliset luotto- ja finanssilaitokset voivat tunnistaa vakavimmat riskit sekä tehdä tarvittavat toimet niiden hallitsemiseksi ja vähentämiseksi. Jäsenvaltioiden on myös pidettävä huolta siitä, että ilmoitusvelvolliset toteuttavat asianmukaiset toimet riskien arvioinnissa ja että nämä riskiarviot dokumentoidaan ja asetetaan viranomaisten saataville. (Neljäs rahanpesudirektiivi 849/2015/EU, EUVL L141, 88-90.)

Toinen korostettu kohta on asiakkaan tuntemisen tärkeys. Yleisesti ottaen turvallisuustekijät, kuten riskien tunnistaminen sekä asiakkaan tunteminen on nostettu aiempaa vahvemmin esille viimeisimmässä rahanpesudirektiivissä, jotta toimet rahanpesua ja terrorismin sijoittamista vastaan olisivat tehokkaammat. Direktiivin 10 artiklassa säädetään, että tuntemattomia tilejä tai haltijavastakirjoja ei saada enää ylläpitää, vaan luotto- ja finanssilaitoksilla on velvollisuus tuntea asiakkaansa ennen näiden anonyymien tilien tai haltijavastakirjojen käyttöä. Asiakas on myös tunnettava tilanteissa, joissa avataan tili, on liikkeellä suuret rahamäärät, on aihetta epäillä että, asiakkaalla on kytköksiä rikollisiin toimiin tai kun aiemmat tunnistetiedot eivät ole riittäviä. (Neljäs rahanpesudirektiivi 849/2015/EU, EUVL L 141, 91.)

Neljännän rahanpesudirektiivin 13 artiklan mukaan asiakkaan tuntemisvelvollisuutta koskeviin toimenpiteisiin on sisällytettävä mahdollisen asiakkaan sekä tosiasiallisen omistajan ja edunsaajan tunnistaminen. Näihin toimenpiteisiin kuuluu myös henkilöllisyyden todentaminen virallisten asiakirjojen perusteella, sekä liikesuhteen tarkoituksen ja sen luonteen arvioiminen ja jatkuva seuraaminen. Jos ilmoitusvelvollinen ei suorita näitä toimenpiteitä, ei se saa suorittaa liiketoimea käyttäen pankkitiliä tai aloittaa liikesuhdetta. Jäsenvaltiolla on kuitenkin valta yksilöidä aloja, joilla kokee riskin olevan vähäisempi ja seurauksena sallia yksinkertaistetummat toimenpiteet asiakkaan tuntemista koskien. (Neljäs rahanpesudirektiivi 849/2015/EU, EUVL L 141, 92-93.)

Neljännän rahanpesudirektiivin lisäksi annettiin 5.2.2013 ehdotus, joka koski maksajan tietojen toimittamista varainsiirtojen mukana, jäljempänä toinen varainsiirtoasetus, ja jolla kumottaisiin edellinen varainsiirtoasetus (EY) N:o 1781/2006. Tavoitteena oli parantaa maksujen jäljitettävyyttä ja keskittyä aiempaa paremmin järjestelmän tehokkuuteen rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjunnassa. Tärkeänä pidettiin myös jäsenvaltioiden yhtenäisen linjan selkeyttämistä ja johdonmukaistamista. Suuria muutoksia voimassa olevaan varainsiirtoasetukseen toinen varainsiirtoasetus ei kuitenkaan tehnyt, vaan tarkoituksena oli pikemminkin täsmentää ja selventää asetuksen soveltamisalaa. Asetusta tullaan soveltamaan viimeistään 26.6.2017. (Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle U 14/2013 vp, 7.)

Toinen varainsiirtoasetus 847/2015/EU annettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston toimesta 20.5.2015. Mikäli varainsiirtojen avulla saadaan liikuteltua laitonta rahaa, vahingoituu siinä rahoitusalan eheys, vakaus ja maine. Unionissa vallitsee pääomien vapaa liikkuvuus siihen kuuluvien maiden sisällä, jota rikolliset voivat hyödyntää esimerkiksi rahanpesussa ja terrorismin rahoittamisessa. Tämänkaltaisen rikollinen toiminta on uhka Euroopan unionin sisämarkkinoille ja kansainväliselle kehitykselle, jonka vuoksi ongelmaa pyritään hallitsemaan toisen varainsiirtoasetuksen myötä. (Toinen varainsiirtoasetus 847/2015/EU, EUVL L 141, 1.)

Asetuksen kautta on tarkoitus saada paremmin jäljitettyä varainsiirtojen tiedot, kuten maksajan ja maksunsaajan tiedot. Unionin jäsenillä on oltava yhdenmukaiset sääntelyt, jotta terrorismin rahoituksen ja rahanpesun torjuminen onnistuisi mahdollisimman tehokkaasti. Myös yhteistyötä kolmansien maiden viranomaisten kanssa on tehostettava. Soveltamisalaa sisältyvät vain missä tahansa valuutassa tehtävät tai vastaanotettavat varainsiirrot jotka tehdään unionin sisällä olevan maksupalveluntarjoajan välityksellä. Asetusta ei sovelleta varainsiirtoihin joissa maksetaan varoja viranomaiselle tai nostetaan rahaa omalta tililtä mutta esimerkiksi kahden henkilön välillä tapahtuvaan varainsiirtoon tulee soveltaa asetusta. (Toinen varainsiirtoasetus 847/2015/EU, EUVL L 141, 2-4, 7.)

Maksupalveluntarjoajalla on velvollisuus varmistaa, että varainsiirron mukana toimitetaan tiedot maksajan nimestä, maksutilin numerosta, osoitteesta, virallisen henkilöasiakirjan numerosta, asiakasnumerosta tai syntymäajasta ja paikasta sekä maksunsaajan nimestä ja maksutilin numerosta. Maksajan tiedot on tarkistettava luotettavasta ja riippumattomasta lähteestä peräisin olevien asiakirjojen perusteella. (Toinen varainsiirtoasetus 847/2015/EU, EUVL L 141, 8-9.)

Euroopan unionin sisällä tapahtuviin enintään 1000 euron suuruisiin varainsiirtoihin on sisällytettävä ainakin sekä maksajan että maksunsaajan nimet ja maksutilien numerot. Unionin sisällä tapahtuvien varainsiirtojen maksajan tietoja ei ole välttämätöntä todentaa, paitsi jos rahat siirretään käteisenä rahana tai anonyyminä sähköisenä rahana tai jos maksupalveluntarjoajalla on perusteltu syy epäillä rahanpesua tai terrorismin rahoittamista. Unionin ulkopuolelle tehtävissä siirroissa vaaditaan laajemmat tiedot, paitsi jos siirrettävän summan suuruus on enintään 1000 euroa, jolloin pätevät samat säädökset kuin unionin sisäisissä siirroissa. Yli 1000 euron suuruiset joko kertasiirrot tai useasta erästä koostuvat toisiinsa kytköksissä olevat siirrot edellyttävät maksajan tietojen todentamisen. (Toinen varainsiirtoasetus 847/2015/EU, EUVL L 141, 9-10.)

Maksupalveluntarjoajan on käytettävä tehokkaita riskiperusteisia menettelyitä varainsiirtoja tehdessä. Maksajan tietojen oikeellisuus on todennettava tilanteen vaatiessa ja mikäli huomataan puutteita, pyydetään tietojen täydennystä tai evätään varainsiirto riskialttiuden perusteella. Mikäli varainsiirto tai siihen liittyvä liiketoimi koetaan epäilyttäväksi, on maksupalveluntarjoajan ilmoitettava siitä rahanpesun selvittelykeskukselle. (Toinen varainsiirtoasetus 847/2015/EU, EUVL L 141, 10-12.)

3.8 Rikoslaki

Rikoslaki määrittelee Suomen rikosoikeudellisen lainsäädännön ja pitää sisällään rikoksiksi luettavat teot ja niistä koituvat rangaistukset. Laki sisältää muun muassa lain alaisuuteen kuuluvat rikokset ja rangaistuksen laadun. Rangaistus voi vaihdella sakosta vankeustuomioon riippuen rikoksesta. Myös rahanpesun ja terrorismin määritelmät ja niiden harjoittamisesta langetettavat tuomiot säädetään rikoslaissa. (RL 39/1889.)

Rahanpesusta kertoo Rikoslain 32 luku, johon sisältyy myös kätkemisrikos. Tavallisen rahanpesun lisäksi rangaistavia tekoja ovat törkeä rahanpesu, salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi, tuottamuksellinen rahanpesu sekä rahanpesurikkomukset. (RL 39/1889 32 luku.)

Törkeään rahanpesuun henkilö syyllistyy, mikäli omaisuus, joka on saatu rikoksen kautta, on ollut erittäin arvokasta tai rikos on ollut erityisen suunnitelmallisesti tehty. Suunnitelmallisuutta osoittaa esimerkiksi monimutkaiset järjestelyt, kuten varojen kierrättäminen maasta ja yhtiöstä toiseen. Myös usealle rahanpesijälle jaettu erittäin arvokas omaisuus laskeaan törkeäksi rahanpesuksi ja tällaisessa tilanteessa yksittäistä tekijää voidaan rangaista, vaikkei hänen tekonsa kohteena oleva omaisuus olisikaan erityisen arvokas. Tällöin rikosentekijä on tuomittava törkeästä rahanpesusta vankeuteen minimissään neljäksi kuukau-

deksi ja maksimissaan kuudeksi vuodeksi. (Hallituksen esitys eduskunnalle HE 53/2002 vp, 36; RL 39/1889 32 luku 7 §.)

Salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi edellyttää suunnitelmallisuutta ja sitä, että rahanpesun kohteena on hyöty, joka on saatu lahjusrikoksella, törkeällä veropetoksella tai törkeällä avustuspetoksella. Salahankkeesta saatava tuomio on sakko tai vankeustuomio enintään yhdeksi vuodeksi. Tuottamuksellinen rahanpesu tulee täytäntöön, kun tekijä on osoittanut törkeää huolimattomuutta ryhtyessään rahanpesutoimiin. Tuomio tuottamuksellisesta rahanpesusta on sakko tai enintään kahden vuoden vankeustuomio. (Hallituksen esitys eduskunnalle HE 53/2002 vp, 37; RL 39/1889 32 luku 8 §; RL 39/1889 32 luku 9 §.)

Mahdollisten vankeusrangaistuksen langettavien rahanpesurikosten lisäksi on rahanpesurikkomus, josta ainoa mahdollinen tuomio on sakko. Tapauksessa voi olla kyse rahanpesusta tai tuottamuksellisesta rahanpesusta, mutta omaisuuden arvon sekä muiden rikokseen liittyvien seikkojen ollessa kokonaisuutena vähäiset, voidaan rikosentekijän katsoa syyllistyneen ainoastaan rahanpesurikkomukseen. (RL 39/1889 32 luku 10 §.)

Rahanpesulain 34a luku pitää sisällään terrorismirikosten määritelmät. Terroristisessa tarkoituksessa tehty rikos edellyttää sitä, että teon tarkoitus on aiheuttaa vakavaa vahinkoa jollekin valtiolle tai kansainväliselle järjestölle. Rikosentekijän tarkoitus on terroristinen jos rikoksen tavoite on jokin seuraavista: vakavan pelon aiheuttaminen väestön keskuudessa, valtion hallituksen tai kansainvälisen järjestön pakottaminen oikeudettomasti tekemään, tekemättä jättämään tai sietämään jotain, valtiosäännön oikeudeton kumoaminen tai erityisen suuren vahingon aiheuttaminen valtiontaloudelle tai erityisen suuren vahingon aiheuttaminen kansainväliselle järjestölle. 34a luvun 5 § paneutuu tarkemmin terrorismin rahoittamiseen. (RL 39/1889 34a luku 1 §; RL 39/1889 34a luku 5 §; RL 39/1889 34a luku 6 §.)

Terrorismin rahoittaminen on joko suoraan tai välillisesti varojen keräämistä tai antamista tietoisesti toiminnalle jonka tarkoituksena on rahoittaa panttivangin ottamista tai kaappausta tai pelottelutarkoituksessa rikoksen kautta aiheuttaa suurta tuhoa ja ahdinkoa valtiolle ja suurelle määrälle ihmisiä. Myös rahoittaminen joka kohdistuu teoille kuten murha, törkeä pahoinpitely tai vapaudenriisto kohdistettuna kansainvälistä suojelua nauttivaa ihmistä vastaan, mukaan lukien diplomaattiset edustajat, lasketaan terrorismin rahoittamiseksi. Näihin rikoksiin syyllistynyt henkilö on tuomittava terrorismin rahoittamisesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi. (RL 39/1889 34a luku 5 §.)

Myös terroristiryhmän rahoittaminen on rangaistava teko. Terroristiryhmällä tarkoitetaan rikoslain mukaan ”vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymää” joka toimii tarkoituksenaan tehdä edellisessä kappaleessa mainittuja tekoja. Mikäli henkilö kerää tai antaa joko suoraan tai välillisesti rahaa tällaiselle ryhmälle, on hänet tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi. (RL 39/1889 34a luku 5 §; RL 39/1889 34a luku 6 §.)

3.9 Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä

Suomessa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjuntaa säätelee laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä, jonka tavoitteena on estää näitä toimia sekä edistää niiden paljastumista ja tehostaa rikoshyödyn jäljittämistä ja takaisin-saantia. Lakia sovelletaan eri yhteisöihin ja elinkeinoharjoittajiin, kuten luottolaitoksiin, rahastoyhtiöihin, vakuutusyhtiöihin sekä tilintarkastajiin, jotka ovat kaikki ilmoitusvelvollisia eli heillä on mahdollisuus havaita rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä toimia työssään. Rahanpesulain säännösten noudattamista valvoo Finanssivalvonta, Poliisihallitus, Ahvenanmaan maakuntahallitus sekä Patentti- ja rekisterihallituksen Tilintarkastus-valvonta, julkishallinnon ja –talouden tilintarkastuslautakunta, aluehallintovirasto sekä asi-anajajayhdistys. (Rahanpesulaki 503/2008 1 §; Rahanpesulaki 503/2008 2 §; Rahan-pesulaki 503/2008 31 §.)

Ilmoitusvelvollisia koskevasta asiakkaan tuntemisesta säädetään lain 2 luvussa. Rahan-pesulain 6 § mukaan ilmoitusvelvollinen ei saa perustaa asiakassuhdetta ilman että asia-kas tunnetaan. Näillä tahoilla tulee myös olla riittävät menetelmät rikosten tuomien mah-dollisten riskien hallitsemiseksi. Tunnistamisen on aina tapahduttava tietyissä tilanteissa, kuten uuden asiakassuhteen aloittamisessa tai pelikasinotoiminnasta. Asiakkaan tuntemi-sesta ja tunnistamisesta kerrotaan tarkemmin tämän työn luvussa 4.

Mikäli asiakkaalla on kytköksiä poliittisesti vaikutusvaltaisiin henkilöihin tai hän itse on toiminut julkisesti merkittävässä tehtävässä viimeisen vuoden aikana, tulee ilmoitusvelvolli-sen ylemmän johdon hyväksyä asiakassuhde ennen sen aloittamista ja kyseiseen asiak-kuuteen liittyvistä varoista on hankittava varojen alkuperäselvitys. Asiakassuhdetta on myös valvottava jatkuvasti. (Rahanpesulaki 503/2008 20 §.)

3.10 Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi

Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 325/2013 tuli voimaan 1.6.2013, tar-koituksena kitkeä terrorismin rahoittamista estämällä jäädyttämislain mukaan kaikki sellai-nen varojen liikkuminen, siirtäminen, muuntaminen, käyttäminen ja käsitteleminen joka

muuntaisi niiden määrää, sijaintia, omistusta, hallintaa, luonnetta tai käyttötarkoitusta. Varojen jäädyttämisellä viitataan myös toimenpiteisiin, joilla estetään varojen käytön mahdollistavat muutokset. Laissa säädetään Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston 28.9.2001 hyväksymässä päätöslauselmassa 1373 (2001) jäsenvaltioille asetettujen velvoitteiden täytäntöön panemisesta koskien varojen jäädyttämistä. (Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 325/2013 1 §; Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 325/2013 2 §.)

Lain soveltamisalaan ei kuitenkaan kuulu sellaisten oikeushenkilöiden tai luonnollisten henkilöiden varat, joihin kohdistuu erityisen rajoittavia toimenpiteitä ja joiden jäädyttämisestä säädetään erikseen neuvoston asetuksessa (EY) N:o 2580/2001. Laki ei myöskään koske varoja sinä aikana jolloin ne on takavarikoitu tai määrätty vakuustakavarikkoon tai hukkaamiskieltoon kansainvälisen oikeusapupyynnön perusteella tai pakkokeinoin (450/1987) nojalla. Varojen jäädyttämisestä päättää Keskusrikospoliisi ja päätös on julkaistava Virallisessa lehdessä ja tieto siitä on annettava oitis toimenpiteen kohteelle. (Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 325/2013 1 §; Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 325/2013 4 §.)

Lain 3 § säättää että on jäädytettävä varat, jotka kuuluvat luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle, jonka katsotaan sekaantuneen terroritekoihin neuvoston kannan (2001/931/YUTP) mukaisesti, henkilölle tai yhteisölle joka on tuomittu Rikoslain 34a luvun mukaisiin tekoihin, eli terroristisessa tarkoituksessa tehtyihin rikoksiin tai jota on syytä epäillä tällaisista teoista. Myös sellaiset varat on jäädytettävä, jotka kuuluvat henkilölle tai yhteisölle jonka varat toisen valtion toimivaltainen viranomaisena on pyytänyt jäädyttämään tai jos henkilön epäillään syllistyneen terrorismin rahoittamiseen liittyviin rikoksiin. Yrityksen tai yhteisön varat voidaan jäädyttää, jos edellisiin kohtiin soveltuva henkilö omistaa 50 prosenttia yrityksestä tai yhteisöstä tai jos sen määräysvaltaa käyttää tällainen henkilö. Näiden lisäksi henkilöyhtiön varat voidaan jäädyttää, mikäli sen velvoitteista niiden täyteen määrään niin kuin omasta velastaankin vastaa terrorismin rahoitukseen sekaantunut henkilö. (Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 253/2013 3 §.)

Keskusrikospoliisi arvioi kuuden kuukauden välein ovatko varojen jäädyttämisen edellytykset yhä voimassa. Lisäksi on tiettyjä tapauksia, jolloin tilannetta on muutenkin arvioitava uudelleen, kuten tilanteessa jossa luonnollinen henkilö on kärsinyt hänelle tuomitun rangaistuksen tai jos henkilö ei enää ole varojen jäädyttämisen kohteena olleen yrityksen tai yhteisön päätösvallassa tai jos päätöksen kohde kuolee tai lakkaa olemasta. Päätös jäädyttämisestä tulee kumota viipymättä, mikäli 3 §:n edellytykset eivät enää täyty. (Laki

varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 253/2013 11 §; Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 253/2013 12 §.)

4 Asiakkaan tunteminen

Rahanpesulain keskeinen velvoite on asiakkaan tunteminen. Se koskee samoja tahoja kuin ilmoitusvelvollisuus, mukaan lukien rahalaitokset. Asiakkaan tunteminen edellyttää valvottavalta sitä, että se tuntee ja tunnistaa asiakkaansa ja on selvillä sekä asiakkaan toiminnan laajuudesta että laadusta. Näistä kaikista osa-alueista on pankin saatava tietoa, mutta tiedon laajuus riippuu asiakkaaseen ja toimintaan liittyvästä riskistä. Pyrkimyksenä on, että pankeilla ei olisi anonyymejä eli tuntemattomia asiakkaita, vaan kaikki asiakkaat on tunnettava jotta voidaan pitää silmällä rikollisiin toimiin viittaavaa maksuliikennettä. Näitä velvollisuuksia tulee ylläpitää koko asiakassuhteen ajan. (Aluehallintovirasto 2014, 2.)

Asiakkaan tunteminen ja tunnistaminen saattavat kuulostaa samankaltaisilta, mutta ne tarkoittavat eri asioita. Asiakkaan tunteminen (engl. customer due diligence) viittaa menetelytapoihin, joilla valvottava varmistuu asiakkaan henkilöllisyydestä sekä siihen että valvottavan tulee tuntea asiakkaansa taustoja ja toimintaa tarpeeksi laajasti. Asiakkaan tunnistaminen sisältyy tuntemisvelvollisuuteen ja tarkoittaa asiakkaan tai asiakkaan puolesta toimivan henkilön henkilöllisyyden selvitystä niiden tietojen perusteella jotka asiakas on toimittanut. Asiakkaan henkilöllisyyden todentamiseen käytetyt tiedot on pystyttävä varmistamaan luotettavasta ja riippumattomasta lähteestä tulleiden asiakirjojen kautta. (Finanssivalvonta 2010, 44, 18.)

Asiakas on tunnistettava aina seuraavissa tilanteissa: uuden asiakassuhteen perustaminen, liiketoimen tai toisiinsa kytköksissä olevien liiketoimien suuruus ylittää 15 000 euroa, pelikasinotoiminta, syy epäillä liiketoimeen sisältyvillä varoilla olevan liitoksia terrorismin rahoitukseen tai jos on syy epäillä aiemmin todennettujen henkilöllisyystietojen luotettavuutta tai riittävyyttä. Tilanteissa, missä asiakas ei itse pääse paikalle on häntä edustavan henkilön henkilöllisyys todennettava ja hänet on tunnistettava. Valvottavan on tämän lisäksi varmistettava, että edustajalla on valtuutus toimia toisen henkilön lukuun. Kun alaikäinen vajaanvaltainen on asiakkaana, on myös hänet tunnistettava. Samoin alaikäisen edunvalvoja täytyy tunnistaa, mikäli hän tekee liiketoimen tai antaa toimeksiannon vajaanvaltaisen puolesta. Henkilöllisyyttä ei alaikäiseltä vajaanvaltaiselta tai hänen edunvalvojaltaan tarvitse aina todentaa, jos sitä ei sillä hetkellä koeta riskiarvioon perustuen tarpeelliseksi. (Finanssivalvonta 2010, 19-20; Rahanpesulaki 2008/503 luku 2.)

Mikäli asiakasta ei pystytä luotettavasti tunnistamaan, eli asiakas ei anna tietoja itsestään tai toiminnastaan tai jos asiakkaan toiminnan luonne sisältää tavanomaista suuremman riskin terrorismin rahoituksen ja rahanpesun torjunnan näkökulmasta, ei asiakassuhdetta

tarvitse aloittaa. Valvottavalla on oikeus kieltäytyä kaikesta liiketoiminnasta sellaisen asiakkaan kanssa, jota se ei pysty tunnistamaan. Valvottavan on myös tehtävä ilmoitus Keskusrikospoliisin Rahanpesun selvittelykeskukselle, jos epäilee mahdollisella asiakkaalla olevan kytköksiä rahanpesuun. Valvottavan riskienhallintajärjestelmien tulee olla ajan tasalla, jotta se pystyy tarpeeksi tehokkaasti arvioimaan mahdolliset toimintaa uhkaavat riskit. Ilman riittävää riskienhallintajärjestelmää ei asiakkaista koituvia riskejä pystytä kontrolloimaan, jolloin asiakkaan tuntemiseen liittyvät menettelytkään eivät ole riittäviä. (Aluehallintovirasto 2014; Finanssivalvonta 2010, 12.)

Asiakassuhteen aloittamisen jälkeen valvottavalla on velvollisuus järjestää suhteen ajan kestävä jatkuva seuranta. Jatkuvan seurannan avulla valvottava seuraa sen ylläpitämiä asiakassuhteita ja palveluiden käyttöä. Tämä on edellytys riskienvalvonnan onnistumiselle, sillä jatkuvan seurannan kautta valvottava huomaa nopeammin muutokset asiakkaan liiketoimissa tai tavallisesta poikkeavat palveluiden käytöt. Myös väärinkäytökset, kuten rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen, paljastuvat jo aikaisessa vaiheessa. Onnistunut seuranta kehittää asiakkaiden tuntemista ja asiakkuuksiin liittyvää riskienhallintaa. (Finanssivalvonta 2010, 35.)

Seurannan laatu vaihtelee asiakkaan mukaan. Suuririskisten asiakkaiden myötä on järjestettävä tarkempaa ja tehokkaampaa seurantaa kun taas pienempiriskisille asiakassuhteille riittää suppeampi seuranta. Seurannan on kuitenkin oltava järjestelmällistä ja kattavaa riskeihin nähden ja valvottavalla on oltava sisäiset ohjeet jatkuvan seurannan ylläpitämisestä. Jatkuvan seurannan menetelmät vaihtelevat riippuen valvottavan toiminnasta ja saattavat olla joko automatisoituja tai manuaalisesti tehtäviä. Mahdollisia seurannan kohteita ovat esimerkiksi asiakkaan maksuliikenne tai liiketoimet. (Finanssivalvonta 2010, 35-36.)

4.1 Riskiperusteinen lähestymistapa

Riskiperusteinen arviointi on korostunut paljon viime vuosina ja sen myötä valvottavien riskienhallintajärjestelmiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Se perustuu FATF:n finanssisektoria koskevaan ohjeeseen, jota päivitettiin vuonna 2012 olemaan yhtenäinen FATF:n 40 suosituksen kanssa ja korostamaan riskiperusteisen lähestymistavan tärkeyttä. FATF:n ohjeen mukaan riskiperusteinen lähestymistapa vaatii sitä noudattavien maiden, viranomaisten ja rahoituslaitosten tunnistavan, arvioivan ja ymmärtävän rahanpesuun ja terrorismin rahoittamisen torjumiseen liittyviä riskejä. Tämän myötä syntyy pohja tehokalle riskientorjumisjärjestelmälle näitä rikollisuudenaloja kohtaan. (FATF 2014, 3, 6.)

Riskiperusteisen lähestymistavan tarkoituksena on varmistaa valvottavien riskienhallintajärjestelmän tehokkuus ja riittävyys sitä käyttävän valvottavan toiminnan luonteeseen ja laajuuteen nähden. Riskien arvioinnissa tulee ottaa huomioon toimiala, palvelut, teknologian kehitys, asiakkaat sekä näiden liiketoimintaan liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskit. Riskit tulee suhteuttaa näihin osa-alueisiin ja sen myötä arvioida normaalia riskialttiimmat asiakassuhteet ja kohdistaa niihin tehostettuja toimenpiteitä. Jos asiakassuhteen arvioidaan sisältävän vain vähän rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen liittyviä riskejä, voidaan noudattaa normaalia huolellisuutta. (Finanssivalvonta 2010, 13; Rahanpesulaki 503/2008 6 §.)

Jokaisen valvottavan tahon tulee kehittää omat menetelmät riskien torjumiseksi, jotka soveltuvat juuri kyseisen valvottavan toimiin. Menetelmien kautta valvottavien tulisi osata tunnistaa omiin asiakkaisiinsa, tuotteisiinsa ja palveluihinsa liittyvät riskit, arvioida riskienhallintamenetelmiensä toimivuutta ja sopivuutta, kouluttaa henkilökuntaa omien sisäisten toimintaohjeiden noudattamista varten, organisoida toimintaansa esimerkiksi sisäisen valvonnan, seurannan ja raportoinnin myötä sekä seurata asiakassuhteita ja palveluja jatkuvasti riskit huomioon ottaen. (Finanssivalvonta 2010, 13.)

Riskienhallinnasta ja sisäisestä valvonnasta vastaa valvottavan hallitus. Sen on yhdessä toimitusjohtajan ja muun ylimmän johdon kanssa pidettävä huolta siitä, että yhteisiä menetelmiä ja periaatteita pidetään yllä. Oleellista on, että asiakkaiden tunteminen on hoidettu huolellisesti ja tarpeelliset tiedot asiakkaista löytyvät valvottavalta, jotta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskejä pystytään kontrolloimaan. Tärkeää on myös henkilökunnan riittävä ohjeistaminen ja säännöllinen koulutus, jotta jokaisella on oikeat ja yhtenäiset käytännöt tiedossa. Valvottavalla tulee myös olla yhteyshenkilö, joka vastaa terrorismin rahoittamisen ja rahanpesun estämisestä ja jonka tiedot tulee toimittaa rahanpesun selvitykeskukselle. Yhteyshenkilön asema ja tehtävät voivat vaihdella riippuen siitä, minkälainen organisaatio on kyseessä. Hänen on kuitenkin kyettävä toimimaan rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyvissä asioissa, jotka on toteutettava viipymättä, kuten rahanpesuilmoituksen teko ja viranomaistiedusteluihin vastaaminen. (Finanssivalvonta 2010, 16-17.)

Suuressa asemassa ovat valvottavan sisäiset ohjeet ja sen henkilökunnan koulutus, sillä on tärkeää, että organisaation sisällä kaikilla on valmiudet toimia tilanteissa joissa rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen ovat uhkia. Valvottavalla on oltava sen toimintaan ja palveluihin soveltuvat toimintaohjeet, joissa on otettava huomioon muun muassa sisäiset prosessit, tuotteet, ulkoiset toiminnot sekä tuotteiden ja järjestelmien kehitys. Valvottavan tulee pitää huoli siitä, että kaikki sen työntekijät saavat riittävän ja asianmukaisen koulu-

tuksen säännösten noudattamisesta. Koulutusta on järjestettävä säännöllisesti kaikille organisaation sisällä ja erityisesti sellaisille, jotka ovat tekemisissä riskialttiimpien tehtävien, kuten asiakassuhteiden, maksuliikenteen tai selvitys- ja maksujärjestelmien, kanssa. (Finanssivalvonta 2010, 17-18.)

Vähittäispankeilla rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä seikkoja, joita riskikartoituksessa on otettava huomioon, voivat esimerkiksi olla tilisiirron suuruus tai palveluiden ja asiakaskunnan monipuolisuus, joiden seuranta luo omat haasteensa. Pankkien on kannattavaa myös riskien arvioinnissa tarkastella muun muassa yhtiön kokoa ja monipuolisuutta, jo valmiiksi suuririskisiksi luokiteltujen asiakkaiden määrää sekä tehtyjä sisäisiä tarkastuksia ja omia sääntöjään. Riskientorjuntamenetelmien luomiseksi tietoa on haettava sekä yrityksen sisältä että sen ulkopuolelta, jotta mahdollisimman monet riskit kattavaan lopputulokseen päästäisiin. (FATF 2014, 17-18.)

Riskiperusteisen arvion pohjalta asiakkaan tuntemismenettelyt voidaan jakaa yksinkertaistettuun menettelyyn, normaalimenettelyyn sekä tehostettuun menettelyyn. Valvottavan pitäisi paremmin pystyä tunnistamaan ne asiakassuhteet, joissa pitää käyttää riskialttiuden vuoksi laajempia tuntemistoimenpiteitä sekä ne asiakkaat joilla riskitaso on alhainen ja yksinkertaisempi tuntemismenettely riittää. Riskikartoitusta tehdessä valvottavalla on tiettyjä asioita, jotka on hyvä ottaa huomioon. Esimerkiksi poliittisesti vaikutusvaltaisen asiakkaan kanssa on käytettävä tehostettua tuntemismenettelyä, kun taas tavanomaisen henkilöasiakkaan kanssa riittää normaalimenettely. Riskiarviot tulee päivittää säännöllisesti ja samalla ottaa huomioon joko asiakkaan toiminnassa tai valvottavan palveluissa tapahtuvat muutokset, kuten asiakkaan liiketoiminnan muutokset tai rahoituslaitoksen järjestelmämuutokset. Valvottavan on myös pystyttävä osoittamaan Finanssivalvonnalle, että sen riskienhallintajärjestelmä on riittävä suhteutettuna olemassa oleviin riskeihin ja että rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskit on arvioitu asiakassuhteiden, toiminnan laadun, tuotteiden ja teknologian kannalta. (Finanssivalvonta 2010, 15-16.)

4.1.1 Yksinkertaistettu asiakkaan tunteminen

Yksinkertaistettua tuntemismenettelyä sovelletaan tapauksissa, joissa nähdään rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskin olevan normaalia pienempi. Sitä käytetään esimerkiksi silloin kun asiakkaana on Suomen viranomainen, joko Suomessa tai jossain toisessa ETA-valtiossa toimiluvan saanut luotto- tai rahoituslaitos, sijoituspalveluyritys, maksulaitos, rahastoyhtiö, vaihtoehtorahastojen hoitaja tai vakuutusyhtiö, jokin edellä mainituista toimijoista jossain muussa kuin ETA-valtiossa, mutta jota koskee samankaltaisen lain velvollisuudet tai jota valvotaan näiden velvollisuuksien noudattamisessa. Myös tällaisen

toimijan ETA-valtiossa toimivan sivukonttorin tai yhtiön, jonka arvopaperi on julkisen kaupankäynnin kohteena, ollessa asiakkaana, voidaan käyttää yksinkertaista tuntemismenettelyä. (Rahanpesulaki 503/2008 13 §; Rahanpesulaki 503/2008 14 §.)

Myös tietyt tuotteet ovat sellaisia, joissa yksinkertainen tunteminen riittää. Jos kyseessä on vakuutus, jonka kertamaksu on arvoltaan enintään 2500 tai vakuutuskauden maksu enintään 1000, voi käyttää yksinkertaista menettelytapaa. Tämän lisäksi lakisääteisen takaisinostoehdottoman tai lainan vakuudeksi soveltumattoman työeläkevakuutuksen tai yrittäjäeläkevakuutuksen sekä palkasta vähennettävän eläke-etuutena tarjottavan eläke- tai eläkkeellesiirtymisjärjestelyn kanssa riittää yksinkertainen tuntemismenettely. Tietyissä sähköistä rahaa käsittelevissä tapauksissa tämä riittää myös, mikäli rahan summa on enintään 250 eikä sitä voi ladata uudelleen. (Rahanpesulaki 503/2008 15 §; Rahanpesulaki 503/2013 16 §.)

Yksinkertaistettu tuntemismenettely ei kuitenkaan tarkoita, että asiakkaan tuntemisvelvollisuutta ei olisi. Asiakas on vähintään tunnistettava, mutta vähempi tieto asiakkaasta riittää. Esimerkiksi asiakkaan ammattia tai osoitetta ei välttämättä tarvita yksinkertaistetussa tunnistamisessa. Myös velvollisuus seurata asiakassuhdetta pysyy samana, vaikka kyseessä olisi yksinkertaisempi menettelytapa. Seuranta voi kuitenkin olla suppeampaa ja tapahtua harvemmin tai automatisoidummin. Valvottavan on pystyttävä seuraamisen avulla havaitsemaan asiakkaan toiminnassa sellaiset asiat ja muutokset jotka vaikuttavat riskiluokitukseen ja tuntemismenettelyn vaativuuteen. Jokaisella valvottavalla tulee olla omat sisäiset ohjeet siitä, mitä yksinkertaistettu tuntemismenettely juuri heillä tarkoittaa. (FATF 2014, 20; Finanssivalvonta 2010, 33.)

4.1.2 Tehostettu asiakkaan tunteminen

Tehostettua tuntemismenettelyä noudatetaan, kun asiakkaaseen, liiketoimeen, palveluun tai tuotteeseen liittyy normaalia suurempi riski koskien rahanpesua ja terrorismin rahoittamista tai jos asiakkaalla on kytköksiä valtioon, jolla ei ole kansainvälisiä velvoitteita täyttävää rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisjärjestelmää. Esimerkkejä tilanteista jolloin tehostettu tunnistaminen on tehtävä: asiakassuhteen solmiminen osapuolen kanssa joka ei ole henkilökohtaisesti paikalla, asiakkuuden aloittaminen poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön kanssa sekä valvottavan oma riskiarvio, jonka pohjalta päätetään tuntemismenettelystä. Näissä tilanteissa edellytetään tavallista laajempaa selvitystä ja dokumentaatiota asiakkaasta ja hänen toiminnastaan, esimerkiksi tarkasti selvittämällä liiketoimintaan liittyvien varojen alkuperän tai vaatimalla enemmän tunnistamisessa tarvittua informaatiota usean luotettavan lähteen kautta. Valvotun tulee jatkuvassa asiakassuhteen seu-

rannassa kiinnittää erityistä huomiota tällaisiin tapauksiin. (FATF 2014, 20; Finanssivalvonta 2010 26-27; Rahanpesulaki 503/2008 17 §.)

Etätunnistaminen, eli asiakkaan tunnistaminen silloin kun hän itse ei ole paikalla, vaatii aina tehostettua tuntemismenettelyä. Tällöin valvottavan tulee varmistaa tarpeellisen tiedon saanti joko todentamalla asiakkaan henkilöllisyys pyytämällä lisäselvitystä tai lisäasiakirjoja luotettavalta taholta, varmistamalla liiketoimeen liittyvän suorituksen tulevan luottolaitoksen tililtä tai menevän tilille, joka on aiemmin avattu asiakkaan nimiin. Näiden lisäksi on mahdollista todentaa asiakkaan henkilöllisyys sähköisesti sen mukaisesti, miten siitä määrätään laissa vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista 617/2009. Sähköinen todentaminen voi tapahtua esimerkiksi salasanan, sirukortin tai sormenjäljen kautta ja menetelmän on perustuttava vähintään kahteen näistä kolmesta vaihtoehdosta. (Rahanpesulaki 503/2008 18 §; Laki vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista 617/2009 2 §.)

Kirjeenvaihtajapankkisuhde, eli sopimus joka solmitaan luottolaitoksen ja ETA-alueen ulkopuolella sijaitsevan maan luottolaitoksen välillä, vaatii myös tehostettua tuntemista. Ennen liiketoimien aloittamista tulee valvottavan hankkia riittävät tiedot kirjeenvaihtajapankkina toimivasta vastapuolesta. Näihin tietoihin lukeutuvat selvitys kirjeenvaihtajapankin toimiluvasta ja siihen kohdistuvasta valvonnasta sekä varmistus, että sen rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämiseen kohdistuva sääntely on vähintään samantasoista kuin valvottavan omat sääntelyt. Valvottavan on myös kannattavaa selvittää vastapuolen taloudellinen tilanne ja tämän toiminta-alue, joko vastapuolelta itseltään tai julkisista rekistereistä. Tämänkaltaisen liikesuhteen aloittaminen vaatii myös ylemmän johdon hyväksyntää ja sitä on seurattava tarkasti ja säännöllisesti liikesuhteen keston ajan. Tietyt YK:n ja EU:n finanssipakotteet estävät kokonaan kirjeenvaihtopankkisuhteen aloittamisen, joten valvottavan on oltava tarkkana mikäli vastapuoli toimii valtiossa, jonka rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen tarkoitetut lait ja säännökset eivät täytä kansainvälisiä vaatimuksia. (Finanssivalvonta 2010, 28-29.)

Poliittisesti vaikutusvaltaisiin henkilöihin liittyy myös tehostettu tuntemisvelvollisuus. Asiakas voidaan luokitella poliittisesti vaikutusvaltaiseksi riippuen siitä, onko asiakas ollut viimeisen vuoden sisällä, tai onko hän yhä, merkittävässä julkisessa tehtävässä toisessa valtiossa. Merkittävä julkinen tehtävä voi viitata esimerkiksi valtionpäämiehenä, ministerinä, parlamentin jäsenenä, suurlähettiläänä tai keskuspankin johtokunnan jäsenenä oloon. Myös silloin, kun asiakas on tällaisen henkilön perheenjäsen tai läheinen yhtiökumppani, on käytettävä tehostettua tuntemismenettelyä. Tällöin valvottavan on hyväksyttävä päätös asiakassuhteen aloittamisesta ylemmällä johdolla, hankittava selvitys asiakassuhte-

seen tai liiketoimeen liittyvistä varoista ja varallisuudesta sekä järjestettävä koko asiakassuhteen ajan kestävä, tehostettu seuranta. (Rahanpesulaki 503/2008 20 §; Finanssivalvonta 2010, 30-31.)

4.2 Tunnistamismenetelmät ja -asiakirjat

Asiakkaan tunnistaminen edellyttää luotettavaa henkilöllisyyden todistamista ja dokumentoimista. Asiakassuhdetta perustettaessa asiakkaan henkilöllisyys on varmennettava viranomaisen myöntämällä, voimassa olevalla henkilöllisyysasiakirjalla tai tunnisteella, joka täyttää laatuvarmenteen kriteerit. Henkilöllisyysasiakirjan tulee olla peräisin riippumattomasta lähteestä, ja henkilön tunnistamisen sen perusteella tulee olla yksiselitteistä. Hyväksytyin asiakirjan luotettavuus perustuu vaikeaan väärennettävyyteen ja luotettavaan myöntöprosessiin. Kun asiakas on henkilökohtaisesti paikalla asiakassuhdetta perustettaessa, perustuu tunnistaminen tällöin henkilöasiakirjaan. On myös mahdollista perustaa asiakassuhde esimerkiksi internetpalvelussa tapaamatta asiakasta henkilökohtaisesti, ja tällöin henkilöllisyys varmennetaan tunnisteella. Tunnisteella voidaan tarkoittaa esimerkiksi verkkopankkitunnuksia tai mobiilivarmennetta. Etätunnistamistilanteessa saattaa olla tarpeen yhdistää useita erilaisia tunnistamismenetelmiä sekä pyytää asiakkaalta lisätietoa. Kyseisiä tietoja on lisäksi hyvä tarkastaa esimerkiksi julkisista rekistereistä, kuten esimerkiksi väestötietorekisteristä, luottotietorekisteristä tai kaupparekisteristä. (Finanssivalvonta 2010, 21, 23; Finanssivalvonta 2016.)

Asiakkaan tuntemiseen liittyvien menettelyjen suorittaminen on myös mahdollista ulkoistaa valvottavan asiamiehelle tai muulle taholle. Tällöin valvottavan on varmistuttava siitä, että taho, jolle toiminta on ulkoistettu, noudattaa tarkasti ohjeita asiakkaiden tunnistamisesta ja tuntemisesta. Molempien osapuolten tehtävistä ja vastuista sekä niiden menettelytavoista tulee sopia. Lisäksi valvottavan täytyy edellyttää, että asiakassuhteeseen liittyvä dokumentaatio on sen saatavilla viivytyksettä. Valvottavan vastuulle kuuluu myös ulkoistetun tahon ohjeistus ja koulutus sille annettuihin tehtäviin liittyen. Myös kolmas osapuoli voi suorittaa asiakkaan tuntemiseen liittyvät velvollisuudet. Kolmannella osapuolella tarkoitetaan yleensä toista ilmoitusvelvollista, jonka kanssa valvottava ei ole tehnyt ulkoistamis-sopimusta, ja joka on saanut toimiluvan ja jota koskevat vastaavat velvollisuudet rahanpesuun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyen. Myös kolmannen osapuolen toiminnan tulee olla valvottua, ja sen käyttämät toimintatavat asiakkaan tuntemisen ja henkilöllisyyden todentamisen suhteen tulee olla valvottavan tiedossa. Lisäksi asiakkaan tuntemistietojen ja muun asiakassuhteeseen liittyvän aineiston tulee olla valvottavan saatavilla. Sekä ulkoistettua että kolmatta osapuolta käytettäessä vastuu asiakkaan tuntemisesta,

jatkuvasta seurannasta sekä selonotto- ja ilmoitusvelvollisuuden noudattamisesta säilyy valvottavalla kaikissa tilanteissa. (Finanssivalvonta 2010, 22-23.)

Yleisesti hyväksytyjä henkilöllisyyden todentamisasiakirjoja ovat suomalaisen viranomaisen myöntämät:

- Henkilökortti
- Passi
- Ajokortti
- Diplomaattipassi
- Muukalaispassi ja pakolaisen matkustusasiakirja
- Kuvallinen Kela-kortti

Edellä mainittujen lisäksi myös ulkomaalaisen viranomaisen myöntämä passi sekä matkustusasiakirjana hyväksyttävä henkilökortti käyvät henkilöllisyyden todentamiseen. Suomessa ainoastaan poliisin myöntämä passi ja henkilökortti ovat nimenomaisesti henkilöllisyyden todistamista varten. Vuoden 2016 alusta lähtien ajokorttien myöntäjänä toimii poliisin sijaan liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, joten sen myöntöprosessi ei ole samantasoinen ja turvatekijät ovat vähäisemmät. Käytössä on myös ns. vaihdettuja ajokortteja, joita voidaan käyttää henkilöllisyyden todentamiseen. Vaihdetun ajokortin voi saada ulkomaalainen henkilö, joka on asunut Suomessa puoli vuotta. Sen edellytyksenä ei ole henkilöllisyyden varmistaminen, eikä ajokortista löydy merkintää varmistamattomasta henkilöllisyydestä. Tämän vuoksi valvottavan tulee kiinnittää niihin erityistä huomiota. Palveluntarjoajalla on yleisistä käytännöistä huolimatta oikeus määrittää omien riskinhallintaperiaatteidensa perusteella, mitä henkilöllisyystodistuksia se hyväksyy. (Finanssivalvonta 2016; Finanssivalvonta 2010, 24; Trafi 2016.)

Tuntemista varten hankittavat tiedot vaihtelevat sen mukaan, millaiset riskiarviot valvottava on laatinut erilaisten asiakassuhteiden ja tarjottavien palveluiden vaikutuksista sen toimintaan. Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuuksia noudattaakseen valvottavan tehtävä on hankkia riittävät tiedot asiakkaistaan mahdollistaakseen poikkeuksellisten liiketoimien havaitsemisen asiakassuhteen aikana. Valvottavan täytyy muodostaa sisäiset toimintaohjeet tietojen hankkimista varten. Myös ennen nykyisen rahanpesulain voimassaolon alkamista solmituista asiakassuhteista on hankittava edellytetyt tuntemistiedot. Tuntemistietojen päivittämisen tulee olla suunnitelmallista ja toimintaohjeisiin sisällytettyä. Päivittäminen voidaan suorittaa esimerkiksi asiakastapaamisten yhteydessä tai kun asiakkaan kanssa solmitaan uusia sopimuksia. (Finanssivalvonta 2010, 25-26, 34.)

Tunnistamis- ja yhteystietojen lisäksi tavallisimpia asiakkaasta hankittavia tietoja ovat asiakassuhteesta riippuen tiedot asiakkaan toiminnasta, tämän harjoittaman liiketoiminnan laajuudesta sekä perusteet valvottavan tarjoamien palveluiden ja tuotteiden käyttämiselle. Lisäksi halutaan selvittää tiedot asiakkaan edustajista, todellisista edunsaajista, taloudellisesta tilanteesta sekä varojen alkuperästä. Lisäksi normaaliin tuntemismenettelyyn voi sisältyä esimerkiksi asiakkaan luottotietojen tarkistaminen. (Finanssivalvonta 2010, 26.)

Lakia noudattaakseen valvottavien tahojen on dokumentoitava ja säilytettävä asiakkaan tunnistamisessa käytetyn asiakirjan tiedot. Tunnistamistiedot voidaan dokumentoida esimerkiksi ottamalla asiakirjasta kopio tai syöttämällä ne valvottavan järjestelmään. Tunnistamistietoja on säilytettävä viisi vuotta liiketoimen suorittamisesta tai asiakassuhteen päätymisestä riippuen siitä, kumpi ajankohta on myöhäisempi. Lisäksi kertaluontoisesta, arvoaan yli 15 000 euron suuruisesta liiketoimesta tulee säilyttää tiedot viisi vuotta sen suorittamisen jälkeen. Pienempiin transaktioihin liittyvät säännökset perustuvat esimerkiksi kirjanpitolakiin. Säädökset velvoittavat palveluntarjoajia myös säilyttämään käytetyn asiakirjan nimen, numeron tai muun tunnistetiedon sekä tiedon sen myöntäneestä tahosta. (Finanssivalvonta 2010, 34; Finanssivalvonta 2016.)

Dokumentointi tulee tehdä siten, että jälkikäteen pystytään osoittamaan tarkat tiedot siitä, miten asiakas on tunnistettu, millaiseen asiakirjaan tunnistaminen on perustunut ja kuka asiakkaan on tunnistanut. Säilytysvelvollisuus koskee kaikkea valvottavan asiakkaastaan saamaa riittävää ja oleellista tuntemistietoa. Asiakkaan tunnistamis-, todentamis- ja tuntemistiedoista erillään täytyy säilyttää rahanpesulain ilmoitusvelvollisuutta varten hankittuja lisäselvityksiä ja tietoja. Kyseisiin tietoihin kuuluu esimerkiksi valvottavan saamat selvitykset tapauksiin, joiden perusteella se harkitsee ilmoituksen laatimista rahanpesun selvitykeskukselle. (Finanssivalvonta 2010, 34-35.)

Asiakkaalla on oikeus nähdä itseään koskevat tuntemistiedot, jotka valvottava on kerännyt. Edellä mainittuja lisäselvityksiä ei kuitenkaan saa antaa asiakkaan nähtäväksi, sillä rahanpesuilmoituksen tekoa ei saa paljastaa asiakkaalle. Myös jatkuvan seurannan avulla saadut havainnot saattavat olla sellaisia valvottavan riskienhallinnan piiriin kuuluvia tietoja, joihin asiakkaalla ei ole tarkastusoikeutta. (Finanssivalvonta 2010, 35.)

5 Ilmoitusvelvollisuus

Rahanpesulain mukaan epäilyttävästä liiketoimesta tai epäilystä terrorismin rahoittamisesta on viipymättä ilmoitettava rahanpesun selvittelykeskukselle. Ilmoitusvelvollisilla tahoilla on myös selonottovelvollisuus, johon perustuen ne voivat vaatia lisäselvitystä epäilyttävästä liiketoimesta. Rahanpesuilmoitus on tehtävä aina, kun liiketoimi vaikuttaa lisäselvityksenkin jälkeen epäilyttävältä. Ilmoitusvelvollisuus pätee yhä silloinkin, kun liiketoimi on keskeytetty, siitä on kieltäydytty tai se on jo suoritettu. Mikäli valvottavan asiakkaalla on yhtymäkohta sellaiseen valtioon, joka ei täytä kansainvälisiä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen tarkoitettuja standardeja, käytetään tehostettua ilmoitusvelvollisuutta. Tehostetussa ilmoitusvelvollisuudessa ilmoituskynnys on matalampi. (Aluehallintovirasto 2014, 4.)

Lain rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 2 § määrittelee ilmoitusvelvollisiksi pääosin seuraavat toimijat:

- Luotto- ja rahoituslaitokset, ulkomaisten luottolaitosten sivuliikkeet, sijoituspalveluyritykset, sijoituspalveluyritysten sivuliikkeet, rahastoyhtiöt, säilytisyhteisöt, ulkomaisten rahastoyhtiöiden sivuliikkeet, vaihtoehtorahastojen hoitajat, arvopaperikeskukset, panttilainauslaitokset
- Vakuutusyhtiöt ja työeläkevakuutusyhtiöt, ulkomaisten vakuutusyhtiöiden sivuliikkeet, vakuutusyhdistykset, vakuutusedustajat
- Rahapeliyhteisöt, sekä rahapeleihin liittyviä osallistumisilmoituksia ja –maksuja välittävät elinkeinonharjoittajat ja yhteisöt
- Kiinteistönvälitysliikkeet sekä vuokrahuoneiston välitysliikkeet
- Tilintarkastajat ja kirjanpitäjät
- Maksulaitokset ja ulkomaisten maksulaitosten sivuliikkeet
- Liike- tai ammattitoimintana tavaroita myyvät tai välittävät
- Omaisuudenhoito- ja yrityspalvelujen tarjoajat
- Veroneuvontapalveluiden tarjoajat
- Asianajajat ja muut liike- tai ammattitoimintana oikeudellisia palveluja tarjoavat siltä osin, kun toimitaan kiinteistökaupassa, pankki- ja rahoitustoiminnan piirissä tai yhtiöiden sekä säätiöiden perustamisessa.

Ilmoitus epäilyttävistä liiketoimista ei ole luonteeltaan rikosilmoitus, eikä sille ole asetettu mitään rahamääräistä vähimmäisrajaa. Mikäli ilmoitusvelvollinen taho laiminlyö velvollisuuden noudattamista, sille voidaan tuomita rikosoikeudellisia seuraamuksia. Valvottujen tulee siis arvioida poikkeavalta tai epäilyttävältä vaikuttavia liiketoimia tapauskohtaisesti.

Tilannetta täytyy arvioida kokonaisuuden perusteella, sillä rajaa tavanomaisesta poikkeavien ja epäilyttävien liiketoimien välille ei voida tyhjentävästi määritellä. Epäily voidaan katsoa aiheelliseksi, jos ilmoituksen tehneen tahon mielestä toimenpiteet ovat kyseisen alan yleisten kokemusten perusteella tavanomaisesta poikkeavia. Jos esimerkiksi asiakas ei suostu antamaan ilmoitusvelvollisen pyytämää selvitystä liiketoimistaan tai mikäli annettu selvitys vaikuttaa epäluotettavalta, on valvotun harkittava ilmoituksen tekemistä rahanpesun selvittelykeskukselle. Samalla tavalla on meneteltävä myös silloin, kun liiketoimet ja niihin käytetyt varat eivät ole riittävän selitettävissä. (Kalima & Konstari 2002, 114-115.)

Epäilyttävät liiketoimet luokitellaan eri ryhmiin niiden luonteen mukaisesti. Luokittelu perustuu ilmoitusvelvollisen ilmoittamiin syihin sille, minkä vuoksi se on tehnyt ilmoituksen. Nykyinen ilmoitusjärjestelmä tarjoaa ilmoitusvelvolliselle vaihtoehtoja, joista se voi valita yhden tai useamman epäilyttävän liiketoimen ilmoituksensa tekemisen perusteeksi. Käytössä olevan ilmoitussovelluksen kautta ilmoitusvelvollisten on aiempaa helpompaa liittää ilmoitukseensa myös liiketoimien epäilyttävyyttä tukevia tapahtumatietoja. Tämän vuoksi ilmoitettujen epäilyttävien tapahtumien määrä on huomattavasti suurempi kuin tehtyjen ilmoitusten. Kuvio 1 osoittaa, että ilmoituksiin sisältyvien tapahtumien määrä on siis ollut huomattavassa kasvussa, ja vuoteen 2014 verrattuna niitä oli vuonna 2015 yli 57 % enemmän. (Keskusrikospoliisi 2015, 6.)

	2014	2015
Ilmoitusten määrä	23 062	37 703
Tapahtumien määrä	558 699	880 390

Kuvio 1. Epäilyttäviä liiketoimia koskevien ilmoitusten ja tapahtumien määrä
(Keskusrikospoliisi 2015, 6)

Ilmoitusvelvollisuus edellyttää valvottavilta oma-aloitteisuutta havainnoissaan. Valvottavien tehtävä ei ole arvioida, mistä rikoksesta mahdollisesti on kysymys. Ilmoituksen kohteena olevien liiketoimien todellisen luonteen sekä varojen alkuperän ja käyttötarkoituksen perusteellinen selvittäminen kuuluu keskusrikospoliisin alla toimivalle rahanpesun selvittelykeskukselle. Sillä on oikeus vaatia valvottavilta kaikki tarvitsemansa informaatio sekä valta keskeyttää epäilyksen kohteena oleva liiketoimi viiden päivän ajaksi, mikäli se nähdään aiheelliseksi. (Finanssivalvonta 2010, 41.)

Käytännössä saattaa syntyä erimielisyyttä selvittelykeskuksen vaatimien tietojen tarpeellisuudesta, varsinkin sen vuoksi, että epäily ei aina johda esitutkintaan. Tämä saattaa antaa epäilyn kohteeksi joutuneelle taholle aiheen vahingonkorvauskanteen nostamiseen. Rahanpesulaki määrittelee 39 §:ssä vahingonkorvausvelvollisuudesta. Lain mukaan ilmoitusvelvollinen on vahingonkorvausvastuussa taloudellisesta vahingosta, joka asiakkaalle on aiheutunut epäilyttävän liiketoimen ilmoittamisesta, liiketoimen selvittämisestä tai varojen jäädyttämisestä vain siinä tapauksessa, että se ei ole noudattanut olosuhteiden vaatimaa huolellisuutta. (Kalima & Konstari 2002, 115-116; Rahanpesulaki 503/2008 39 §.)

Ilmoitetulle epäilyksen kohteena olevalle taholle ei saa paljastaa sen olevan tutkinnan kohteena eikä sitä, että siihen liittyviä tietoja on luovutettu viranomaisille. Tämä koskee ilmoitusvelvollista tahoja, sen palveluksessa olevia sekä mahdollista salassa pidettävää tietoa saanutta ulkopuolista toimijaa. Syy tähän on yksinkertaisesti se, että ilmoituksen paljastaminen saattaisi vaarantaa käynnissä olevan epäilyttävän liiketoimen selvittämisen. (Kalima & Konstari 2002, 115; Rahanpesulaki 503/2008 39 §.)

Kuten kuvio 2 osoittaa, vuonna 2015 tehdyistä epäilyttävää liiketointa koskevista ilmoituksista 37 703 liittyi rahanpesuun, ja näiden lisäksi kahdeksantoista tapausta liittyi ilmoittajan mukaan epäiltyyn terrorismin rahoittamiseen. Alla olevan taulukon perusteella ilmoitusmäärä kasvoi vuoteen 2014 verrattuna yli 63 %. (Keskusrikospoliisi 2015, 7.)

Ilmoittajatahot	2014	2015
Pankki	1125	1592
Sijoituspalveluyhtiö	8	3
Muu luotto- tai rahoituslaitos	32	27
Vakuutusyhtiö	156	33
Kiinteistövälittäjä	10	8
Rahapelitoiminta	9100	9343
Yleistä maksujen välitystä tarjoava (sisältää valuuttavaihdon)	12427	26464
Kirjanpito toimisto	1	5
Tilintarkastusyhteisö	4	6
Lakimiehet	4	5
Arvotavarakauppias	89	103
Panttilainaamo	3	2
Omaisuuksienhoito- ja yrityspalvelujen tuottaja	2	
Kotimainen poliisiviranomainen	2	7
Kotimainen muu viranomainen	82	70
Muu tietolähde	7	35
Yhteensä	23062	37703

Kuvio 2. Ilmoittajatahot rahanpesuilmoituksissa (Keskusrikospoliisi 2015, 7)

5.1 Selonottovelvollisuus

Yleinen selonottovelvollisuus edellyttää ilmoitusvelvollisia perehtymään omaan liiketoimintaansa ja tarjoamiensa palveluiden käyttöön ja arvioida, mitä rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä riskejä niihin liittyy. Ilmoitusvelvollisen on hankittava tietoja asiakkaansa toiminnasta, liiketoiminnan laajuudesta sekä perusteista sen tarjoamien tuotteiden ja palveluiden käyttämiselle. Selonottovelvollisuutta noudattaessa arviointi tulee aina tehdä riskiperusteisesti. (Aluehallintovirasto 2014, 3-4.)

Ilmoitusvelvollisen tahon on otettava käyttöönsä sellaiset menetelmät asiakkaan toiminnan seuraamiseksi, että mahdollinen poikkeava toiminta huomataan mahdollisimman nopeasti. Asiakkaan toiminnan on vastattava sitä kokemusta ja tietoa, jota ilmoitusvelvollinen on tästä kerännyt. Seuranta on suhteutettava asiakkaan harjoittaman toiminnan laatuun ja laajuuteen sekä niihin liittyviin riskeihin. Suuret ilmoitusvelvolliset tahot joutuvat käytännössä rakentamaan tietojärjestelmäpohjaisen seurannan, jotta kaikkia asiakkaita voidaan seurata. Sen lisäksi, että ilmoitusvelvollinen voi pyytää asiakkaalta selvitystä tehdyistä liiketoimista, voi se myös itsenäisesti ottaa selvää niistä esimerkiksi hankkimalla asiaan liittyviä selvityksiä viranomaisrekistereistä. (Aluehallintovirasto 2014, 3-4.)

Erityinen selonottovelvollisuus eli huolellisuusvelvollisuus liittyy sellaisten asiakkaiden liiketoimiin, jotka voidaan katsoa epätavallisiksi tai poikkeaviksi. Kyseistä erityishuomiota on kiinnitettävä liiketoimiin, jotka rakenteeltaan tai suuruudeltaan poikkeavat tavanomaisesta toiminnasta. Samoin myös liiketoimet, joilla ei vaikuta olevan ilmeistä taloudellista tarkoitusta, tai ne eivät sovi yhteen ilmoitusvelvollisen hankkimien kokemusten ja tietojen kanssa, velvoittavat ilmoitusvelvollista tekemään arvion niiden epäiltävyydestä. (Aluehallintovirasto 2014, 4; Rahanpesulaki 503/2008 9 §.)

5.2 Liiketoimen keskeyttäminen ja siitä kieltäytyminen

Mikäli ilmoitusvelvollinen havaitsee epäilyttävän liiketoimen tai epäilee asiakkaan toimintaan sisältyviä varoja käytettävän terrorismin rahoittamiseen, sillä on kolme toimintavaihtoehtoa:

- 1) Liiketoimien keskeyttäminen niiden selvittämistä varten
- 2) Kieltäytyä liiketoimen suorittamisesta
- 3) Suorittaa liiketoimi, mikäli sitä ei voida jättää toteuttamatta tai jos keskeyttäminen todennäköisesti vaikeuttaisi tosiasiallisen edunsaajan selville saamista

Toimintavaihtoehdon valinnassa tulee ottaa huomioon se, että ilmoitusvelvollisen tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä estämään liiketoimeen sisältyviä varoja siirrettävän viranomaisten ulottumattomiin. (Aluehallintovirasto 2014, 4; Rahanpesulaki 503/2008 26 §.)

Tarpeen vaatiessa Rahanpesun selvittelykeskus voi antaa ilmoitusvelvolliselle määräyksen pidättäytyä suorittamasta liiketoimia enintään viiden arkipäivän ajaksi, mikäli se on tarpeellista rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen estämiseksi ja selvittämiseksi. Kyseinen toimenpide ei välttämättä vaadi epäilyä tehdystä rikoksesta, vaan sen tarkoitus on toimia turvaamistoimenpiteitä edeltävänä vaiheena. Jäädytysmääräys helpottaa selvittelykeskuksen pääsyä kiinni saatuun rikoshyötyyn ja estää sen kätkemisen viranomaisilta. (Keskusrikospoliisi 2015, 8-9.)

Kuvio 3 näyttää, että vuonna 2015 Rahanpesun selvittelykeskus antoi yhteensä 16 liiketoimen pidättymismääräystä, jotka olivat yhteensä arvoltaan 1 290 783 euroa, joista rikoshyötyä päätyi viranomaisten haltuun yhteensä 947 848 euron arvosta. (Keskusrikospoliisi 2014, 9.)

Määräykset pidättyä suorittamasta liiketointa				
	2014		2015	
	kpl	EUR	kpl	EUR
Pidättymismääräykset	12	11 487 377	16	1 290 783
Pidättymismääräysten avulla viranomaisten haltuun saatu omaisuus	10	10 487 634	15	947 848

Kuvio 3. Liiketointen pidättäytymismääräykset 2014-2015 (Keskusrikospoliisi 2015, 9.)

6 Oppaan laatimisprosessi

Pankit ovat merkittävässä asemassa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumisessa eikä kaikilla pankeilla ole konkreettista opasta työntekijöille, vaikka koulutuksia aiheesta järjestettäisiinkin. On kuitenkin tärkeää, että työntekijä tietää mitä rahanpesulla ja terrorismin rahoittamisella tarkoitetaan ja miten niiden estämiseen voi itse vaikuttaa. Tämän vuoksi opinnäytetyön produktina haluttiin laatia opas, joka on helppolukuinen apuväline työntekijälle ja auttaa paremmin ymmärtämään rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumisen keinoja ja tärkeyttä.

Opinnäytetyön tavoitteena oli laatia pankin työntekijälle monipuolinen ja asiantunteva opas rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä. Oppaan aihe on kokenut suuria muutoksia viime vuosien aikana uudistetun rahanpesudirektiivin myötä ja rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen ovat yhä enemmän ja enemmän esillä, joten tarpeelliseksi nähtiin laatia ajan tasalla oleva opas työntekijän avuksi. Oppaasta haluttiin saada myös sellainen, että sitä pystyy tulevaisuudessa päivittämään, sillä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä koskevaan lakiin tulee muutoksia seuraavan kerran jo vuonna 2017.

Oppaan avulla työntekijä voi parhaimmassa tapauksessa kehittää tietämystään aiheesta ja oppia tunnistamaan rikolliseen toimintaan viittaavat merkit helpommin. Opas on luotu sellaiseksi, että työntekijä voi palata siihen aina halutessaan ja kerrata yksinkertaisesti rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä seikkoja. Vaikka työntekijä olisikin käynyt aiheeseen liittyvän koulutuksen, ei kaikki tieto välttämättä jää mieleen ja opas on apuna joko vanhan kertaamisessa tai uuteen asiaan tutustuessa.

Oppaassa pyritään kiteyttämään mitä rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen on ja miten niitä torjutaan pankkisektorilla. Se kertoo yleisellä tasolla pankeille asetetuista linjauksista, joten työntekijä saa siitä helposti tarvittavan tiedon. Opas soveltuu sekä uudelle työntekijälle joka ei tiedä vielä aiheesta mitään, sekä kokeneemmallekin työntekijälle joka haluaa oppia aiheesta lisää. Oppaassa aihe on kasattu kompaktiksi kokonaisuudeksi, sillä kirjallisuudessa ja internetissä tietoa löytyy useasta eri lähteestä. Opas säästää työntekijän aikaa ja kaikki tarvittava tieto on nopeasti saatavilla ja luettavissa.

6.1 Aineiston keruu

Tietoperustana käytettiin suurimmaksi osaksi aiheeseen liittyvää kirjallisuutta sekä luotettavia verkkolähteitä, kuten Finanssivalvonnan sivuja tai Rahanpesun selvittelykeskuksen

vuosikertomuksia. Oppaan haluttiin pohjautuvan luotettavaan tietoon, jonka vuoksi eri kirjallisuuslähteitä pyrittiin käyttämään paljon. Koska opas haluttiin pitää kaikille saatavilla olevana, pitäydyttiin julkisissa lähteissä eikä pankkien omia sisäisiä tietoja tai intranetiä käytetty. Näin oppaasta saatiin selkeä ja helppolukuinen.

Lähteinä käytettiin myös Suomen lainsäädäntöä, suurimaksi osaksi rikoslakia (1889/39) ja lakia rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisestä ja selvittämisestä (2008/503) sekä näiden lisäksi neljättä rahanpesudirektiiviä. Neljäs rahanpesudirektiivi antoi työlle ajankohtaista tietoa näiden rikosten torjumisesta vaikka Suomessa rahanpesudirektiivin tuomat muutokset on implementoitava vasta ensi vuonna.

Haasteellista tiedon keruussa oli uuden tiedon löytäminen. Suomalaisesta kirjallisuudesta parhaaksi koettiin Sahavirran teos vuodelta 2008 sekä Suden ja Pekkalan kirjoittama Poliisiammattikorkeakoulun kirja vuodelta 2011. Molemmat kirjat ovat kuitenkin yli viisi vuotta vanhoja, joten ajankohtaisempaa tietoa kaivattiin. Englanninkielistä kirjallisuutta löytyi kuitenkin uudempiakin teoksia ja esimerkiksi Rahanpesun selvittelykeskus julkaisi uuden vuosikertomuksen työn vielä ollessa kesken, joten siitä saatiin uudempaa tietoa. Käsitteet itsessään eivät onneksi ole vuosien saatossa juurikaan muuttuneet, vain tekotapoja on saattanut tulla lisää ja torjumista säätelevät lait ovat tiukentuneet joten käytettävissä olevista lähteistä saatiin riittävästi tietoa.

6.2 Suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyöprosessin alussa ei ollut oitis selvää, että työn produktina olisi opas. Idea oppaasta heräsi, kun aihetta tutkittiin ja huomattiin että ajan tasalla olevia oppaita ei löydy ja sellaiselle varmasti olisi tarvetta. Muutaman viimeisen vuoden aikana rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen on yleistynyt ja sen säätelyyn on tullut paljon muutoksia, ja keskustelussa ohjaajan kanssa todettiin oppaan tekeminen hyödylliseksi.

Opasta alettiin suunnitella alkuvuodesta 2016. Ensin oli tärkeää saada opinnäytteen teoriaosuus valmiiksi, jotta sitä kautta saisi hyvän pohjan ja tietoperustan oppaan tekemistä varten. Ennen oppaan teon aloittamista hahmoteltiin lukujen pääotsikointi ja mietittiin mitä kaikkea se tulisi sisältämään. Tarkoituksena oli laittaa oppaaseen samanlaista tietoa kuin opinnäytetyöhön, mutta tiivistetympin ja lukijan hyötyä ajatellen. Oppaan teoria pohjautuu siis samoihin lähteisiin kuin opinnäytetyö. Tämä työskentelytapa osoittautui tehokkaaksi ja toimivaksi opasta kirjoitettaessa.

Opas toteutettiin keväällä 2016. Rakennetta suunniteltiin etukäteen, jotta lopputulos olisi mahdollisimman selkeä. Sisältö oli kokonaan selvillä kun oppaan kirjoitusprosessi aloitettiin. Kirjoittaminen koettiin helpoksi, sillä samoja aiheita oli työstyetty jo pitkään ja selkeä kokonaiskäsitys teoriasta oli syntynyt. Itse oppaan kirjoittamiseen ei mennyt kovinkaan kauaa ja sitä työstyettiin useana iltana viikossa parin viikon ajan. Teoria ja lähteet olivat hyvin muistissa, joten opas syntyi nopeasti.

6.3 Opas työntekijälle

Oppaasta pyrittiin tekemään selkeä kokonaisuus rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjunnasta. Rakenteeltaan se on hyvin samanlainen kuin itse opinnäytetyö, mutta opas muotoiltiin siten että sitä ymmärtää myös henkilö joka ei ole lukenut muita osioita opinnäytetyöstä. Kaikki oppaassa käytetty teoria kuitenkin löytyy myös opinnäytetyön teoriaosuu-
desta.

Opas koostuu laajalti teoriasta, mutta sisältää myös ohjeistusta koskien asiakkaan tuntemista ja tunnistamista, jotka liittyvät merkittävästi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumiseen. On tärkeää, että opas selittää mahdollisimman selkeästi mitä rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen tarkoittavat, jotta lukijan on mahdollista tunnistaa rikokset.

Oppaan alussa määritellään rahanpesun ja terrorismin rahoituksen termit, jonka lisäksi lukijalle kerrotaan muun muassa hieman aiheeseen liittyvistä viranomaistahoista ja lakipykälästä. Loppupuolella keskitytään enemmän asiakkaan tuntemiseen ja tunnistamiseen sekä siihen mitä nämä tarkoittavat ja miten ne käytännössä tehdään. Tarpeelliseksi koettiin lisätä myös luku seikoista, joiden vuoksi pankki kyselee asiakkaalta tuntemiseen liittyviä asioita. Aiheesta on uutisoitu paljon ja monesti asiakkaat saattavat ihmetellä miksi pankin puolelta ollaan kiinnostuneita henkilökohtaisilta tuntuvista asioista. Opas auttaa vastaamaan näihin asiakkaiden esittämiin kysymyksiin, jotta epäluuloa pankkia kohtaan ei syntyisi. Lisäksi oppaan lopussa on muutaman esimerkkitapaus yrityksistä, joilla on havaittu toimintaa liittyen rahanpesuun ja jotka ovat saaneet siitä rangaistuksen.

Tärkeimmäksi asiaksi oppaan tekemisessä koettiin tarpeellisen informaation sisällyttäminen riittävän yksinkertaisesti. Opasta lukiessa ei tarvitse olla monen vuoden työkokemusta pankkialalta, vaan haluttiin että vasta aloittanut työntekijä hyötyisi siitä myös. Lukijan avuksi oppaaseen on lisätty aiheeseen liittyviä ja kiinnostavia linkkejä, joiden kautta voi halutessaan tutkia aihetta lisää.

Valmiista oppaasta saatiin kasattua monipuolinen, mutta tiivis apuväline. Luvut pidettiin riittävän lyhyinä lukijan mielenkiinnon säilyttämiseksi ja kaikissa luvuissa on tuotu pääkohdat selkeästi esille. Oppaan ulkomuoto pidettiin hillittynä, jotta sitä olisi miellyttävä lukea. Lopputuloksena valmistui informatiivinen opas pankin työntekijälle helpottamaan rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjumista pankkisektorilla.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen liittyvät rikokset yleistyvät vuosi vuodelta, mutta samalla keinot estää niitä paranevat. Rikostenvastaisessa toiminnassa on mukana useita tahoja niin kansallisella kuin kotimaisella tasollakin. Neljännen rahanpesudirektiivin myötä keskitytään yhä enemmän asiakkaan tuntemiseen ja riskiperusteiseen arviointiin. Tulevaisuudessa tavoite on, että korkeariskiset asiakkaat ja liiketoimet tunnistetaan nopeasti joka johtaa siihen, että rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen saadaan kitkettyä mahdollisimman tehokkaasti.

Henkilöstön koulutukseen kiinnitetään paljon huomiota, jotta varmistetaan että jokainen työntekijä osaa oikeat käytänteet ja toimii niiden mukaisesti. Pankkien toimintatapoja liittyen rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen on kiristetty viime vuosien aikana ja työntekijöiden on oltava valppaina. Vuonna 2017 voimaan astuvien rahanpesulakia koskevien muutosten myötä pyritään parantamaan kykyä torjua rikollista toimintaa niin pankkisektorilla kuin muidenkin ilmoitusvelvollisten aloilla.

Opinnäytteen tavoitteena oli tutkia, miten pankkisektorilla estetään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista ja laatia tietojen pohjalta opas työntekijälle. Tärkeää oli saada oppaaseen kokonaiskuva rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyvästä toiminnasta ja niiden torjunnasta, jotta se auttaisi pankin työntekijää.

7.1 Jatkokehittäminen

Rahanpesun ja terrorismin rahoituksen tutkiminen soveltuu hyvin jatkotutkimuksiin. Rikoksen laatu ja tekotavat ovat alati muuttuvia ja vaihtelevia, ja teknologian kehittyessä ne saavat nopeasti uusia muotoja. Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen siirtyvät yhä enemmän verkon puolelle ja muun muassa verkkopankki ja virtuaalivaluutta tuovat uusia haasteita niiden tutkimiselle.

Aiheen tutkimista voi jatkaa esimerkiksi yrityspuolelle, sillä tässä työssä on keskitytty enemmän yksityishenkilön pankkipalveluihin. Tutkimusta voi laajentaa myös muihin ilmoitusvelvollisuuden alaisiin tahoihin kuten vakuutusyhtiöihin tai rahastoyhtiöihin.

Neljäs rahanpesudirektiivi julkaistiin vuonna 2015 ja Euroopan unionin jäsenmaiden on pantava sen tekemät muutokset täytäntöön vuoteen 2017. Tämän myötä käytänteet rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumisessa muuttuvat varmasti ja ohjeistusta näi-

den rikosten estämisestä tulla päivittämään. Myös tämän opinnäytetyön opas haluttiin pitää sellaisena, että sitä pystytään päivittämään tulevaisuudessa.

Yleisellä tasolla rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumiseen tulee kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota näiden rikosten yleistyessä. Henkilökunnan koulutukseen on käytettävä paljon aikaa ja aiheelliset koulutukset on järjestettävä huolella. Pankin tulee myös huolehtia, että sen riskienhallintajärjestelmä on kunnossa ja että sillä on riittävät sisäiset ohjeet toiminnan tehokkuuden maksimoimiseksi.

Pankkien linjauksia kannatta tulevaisuudessa yhtenäistää, jotta kaikilla olisi samanlaiset toimintaohjeet tietyissä tilanteissa. Yhteiset ohjeistukset selkeyttävät toimintaa eikä asiakkaidenkaan keskuudessa synny epäselvyyksiä kun jokaisessa pankissa toimitaan samalla tavalla. Myös kirjallinen opas siitä, miten työntekijä itse vaikuttaa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjumiseen olisi hyödyllinen. Monesti jos koulutus järjestetään vain verkossa tai tietokoneen välityksellä, eikä kirjallista opasta jää käteen, pääsee ohjeistus helpommin unohtumaan. Kirjoitettu opas on työntekijän apuna ja helposti saatavilla silloin kun asioita haluaa kerrata.

7.2 Opinnäytetyön arviointi

Opinnäytetyön tavoitteissa onnistuttiin ja oppaasta saatiin koottua mielenkiintoinen kokonaisuus. Itse opinnäytetyöprosessi oli opettavainen, mielenkiintoinen ja ajoittain raskaskin. Vaikka tiedossa oli, että opinnäytetyön kirjoittaminen on iso prosessi ja vaatii paljon aikaa ja pohjatyötä, niin tunteja tietokoneen äärellä kertyi yllättävän paljon. Samalla työ myös opetti paljon uutta. Aihe oli entuudestaan tuttu, mutta kirjoittamisen myötä rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen sai tuoretta näkökulmaa.

Pankissa työskennellessä tässä opinnäytetyössä käsitellyt asiat tulevat väistämättä eteen. Opinnäytetyötä kirjoittaessa koettiin, että oma tietämys aiheesta kasvoi paljon ja on ollut hyödyksi työelämässäkin.

Aiheen keksimisessä onnistuttiin hyvin ja se oli helppoa. Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen on paljon esillä uutisissa ja se on aiheena hyvin ajankohtainen ja tällä hetkellä tärkeä. Omalla työpaikalla järjestettiin koulutusta rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjumisesta, mutta se oli ainoa ohjeistus mitä aiheesta löytyi. Konkreettista opasta ei ollut tarjolla, joten aiheen kiinnostavuuden vuoksi sellainen päätettiin luoda. Oppaan kirjoittamisen myötä käsitys ja tietämys koskien rahanpesua ja terrorismin rahoittamista on kasvanut paljon.

Haastavaa oli ajankohtaisen tiedon löytäminen suomenkielisestä kirjallisuudesta. Uutta kirjallisuutta ei juuri aiheesta ole, vaan lähestulkoon kaikki suomenkieliset kirjalähteet olivat jo muutaman vuoden vanhoja. Englanninkielistä materiaalia löytyi aiheesta kuitenkin jonkin verran ja verkkolähteitä saatiin kasaan myös todella hyvin.

Oman haasteensa toi myös työnteko samaan aikaan opinnäytetyön kirjoittamisen kanssa. Opinnäytetyön tekeminen painottui iltoihin ja viikonloppuihin, ja se lisäsi uupumusta. Työ haluttiin kuitenkin saada nopeasti valmiiksi, joten tekstiä kirjoitettiin kun ehdittiin ja käytettiin siihen aikaa työpäivän päätyttyä.

Opinnäytetyötä kirjoittaessa lähdekritiikki on hyvä pitää mielessä aina. Tässä työssä kuitenkin käytettiin vain itse luotettavaksi koettuja lähteitä kuten kirjallisuutta, virallisia internetsivuja ja lakeja. Kirjoitusprosessin aikana huomattiin, että rahanpesusta löytyvää materiaalia on huomattavasti enemmän kuin terrorismin rahoituksesta löytyvää. Käsitteenä terrorismin rahoittaminen on paljon uudempi kuin rahanpesu, joten on luonnollista, että siitä kirjoitetut kirjat ovat suppeampia. Käytetyt lähteet ovat suurimmaksi osaksi tuoreita ja viime vuosien aikana julkaistuja. Muutaman lähde on 2000-luvun alkupuoliskolta, mutta niistä käytettiin vain vanhentumatonta tietoa.

Lakeja päädyttiin hyödyntämään niiden virallisuuden ja luotettavuuden vuoksi. Suomen lainsäädäntö määrittelee rahanpesun ja terrorismin kriminalisoinnin sekä vaadittavat torjuntamenetelmät. Lakitekstin lukeminen koettiin kuitenkin työlääksi, sillä teksti on raskasta luettavaa eikä siihen ollut helppo päästä sisälle, jos ei ole ollut ennen lakitekstien kanssa tekemisissä. Niiden tulkitseminen oli ajoittain haasteellista, mutta ne olivat työlle niin hyödyllisiä ja aiheeseen liittyviä, että niitä haluttiin sisällyttää työhön mukaan. Lait pitivät sisällään paljon listauksia, jotka oli välillä haasteellista muuttaa tekstiin sopivaan muotoon. Tämän vuoksi tekstissä esiintyy jokunen pidempi lista ja muutamat kohdat merkittiin ranskalaisin viivoin lukemisen helpottamiseksi.

Aikataulussa pysyttiin hyvin, eikä mitään tarkkaa valmistumispäivämäärää ollut asetettu. Työ kuitenkin haluttiin saada valmiiksi kevään 2016 aikana ja se otettiin huomioon kirjoitusaikataulussa. Vaikeinta oli kirjoittamisen aloittaminen mutta kun se saatiin aloitettua, oli sitä helppo jatkaa vähän kerrallaan ja työ saatiin suunnitteluvaiheesta viimeistellyksi neljässä kuukaudessa. Kirjoittaminen sujui tehokkaasti ja työmäärä saatiin jaettua helposti kahden kirjoittajan kesken eikä erimielisyyksiä työn laatimisesta syntynyt.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön kirjoittaminen oli mielekäs prosessi, vaikka ajoittain tuntuikin raskaalta ja työtaakka loputtomalta. Hiljalleen kirjoittamalla päästiin kuitenkin eteenpäin ja mitä enemmän oppi uutta, sitä helpompaa tekeminen oli. Koko prosessi koettiin hyvin opettavaiseksi niin työn aiheen kuin oman työskentelytavankin kannalta. Omasta ajankäytöstä ja sopivimmista työskentelymetodeista opittiin uutta ja työn lopputulos on mielenkiintoinen ja onnistunut eli oppaasta tuli sellainen kuin oli suunniteltu.

Lähteet

Aluehallintovirasto 2014. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. Aluehallintovirasto. Luettavissa:

<https://www.avi.fi/documents/10191/2370358/ESAVIn+ohje+24.11.2014/ee3c262d-7d24-499d-8050-78c7b9a86a1a>. Luettu: 26.3.2016.

CTITF Working Group 2009. Tackling the Financing of Terrorism. Yhdistyneet kansakunnat. New York. Luettavissa:

http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/ctitf_financing_eng_final.pdf. Luettu: 15.3.2016.

FATF 2014. Guidance for a Risk-Based Approach: The Banking Sector. FATF/OECD.

Luettavissa: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Risk-Based-Approach-Banking-Sector.pdf>. Luettu: 26.3.2016.

FATF 2016a. History of the FATF. Luettavissa: <http://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/>.

Luettu: 14.3.2016.

FATF 2016b. What do we do. Luettavissa: <http://www.fatf-gafi.org/about/whatwedo/>. Luettu: 14.3.2016.

Finanssialan keskusliitto 2016. Fiva: Asiakassuhdetta ei voi ylläpitää, jos tuntemistiedoissa puutteita. Luettavissa: <http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/Fiva-Asiakassuhdetta-ei-voi-yllapitaa-jos-tuntemistiedoissa-puutteita.aspx>.

Luettu: 23.2.2016.

Finanssivalvonta 2010. Standardi 2.4 Asiakkaan tunteminen – rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. Määräykset ja ohjeet. Finanssivalvonta. Luettavissa:

<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Saantely/Maarayskokoelma/Uusi/Documents/2.4.std6.pdf>. Luettu: 27.2.2016.

Finanssivalvonta 2015a. Sääntely ja toimijat. Luettavissa:

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/saantely_toimijat/Pages/Default.aspx. Luettu: 7.3.2016.

Finanssivalvonta 2015b. Hallinnolliset seuraamukset ja muut valvontatoimenpiteet. Luettavissa:

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Hallinnolliset_seuraamukset/Pages/Default.aspx. Luettu: 8.3.2016.

- Finanssivalvonta 2015c. Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus. Luettavissa:
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/Selonottovelvollisuus/Pages/Default.aspx. Luettu: 10.3.2016.
- Finanssivalvonta 2015d. Riskiperusteinen arviointi, sisäinen ohjeistus ja henkilöstön koulutus. Luettavissa:
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/Sisainen_ohjeistus/Pages/Default.aspx Luettu: 10.3.2016.
- Finanssivalvonta 2015e. Terrorismin rahoittamisen estäminen. Luettavissa:
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/Terrorismin_rahoittamisen_estaminen/Pages/Default.aspx. Luettu: 17.3.2016.
- Finanssivalvonta 2016. Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen. Luettavissa:
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Finanssialan_palveluita/Pages/asiakkaan_tunnistaminen.aspx. Luettu: 30.3.2016.
- Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi. HE 53/2002 vp. Luettavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020053.pdf>. Luettu: 22.3.2016.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 288/2014 vp. Luettavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140288.pdf>. Luettu: 18.3.2016.
- Hopton, D. 2009. Money Laundering: A Concise Guide for All Business. Gower Publishing Limited. Surrey.
- Kalima, K. & Konstari, T. 2002. Pankkialaisuus, viranomaiset ja tietosuojat. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Keskusrikospoliisi 2014. Rahanpesun selvittelykeskus. Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2014. Rahanpesun selvittelykeskus. Vantaa. Luettavissa:
https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstrucre/28746_Rahanpesun_selvittelykeskuksen_vuosikertomus_2014.pdf?5bd61c742473d28
8. Luettu: 21.2.2016.

Keskusrikospoliisi 2015. Rahanpesun selvittelykeskus. Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2015. Rahanpesun selvittelykeskus. Vantaa. Luettavissa: http://poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/45334_Rahanpesun_selvittelykeskuksen_vuosikertomus_2015.pdf?6bcf7f01e848d388 Luettu: 2.4.2016.

Koponen, P. & Lahti, R. 2007. Talousrikokset. Gummerus Kirjapaino Oy. Vaajakoski.

Laki Finanssivalvonnasta 19.12.2008/878. Luettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080878>. Luettu: 13.3.2016.

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 18.7.2008/503. Luettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080503>. Luettu: 27.3.2016.

Laki vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista. 617/2009. Luettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090617>. Luettu: 30.3.2016.

Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi 325/2013. Luettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130325>. Luettu: 28.3.2016.

Neira, T., Perämaa, J. & Vasara, P. 2003. Keskusrikospoliisi. Rahanpesun selvittelykeskus. Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä VII. Rahanpesun selvittelykeskus. Vantaa. Luettavissa: https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/26326_Rahanpesurikokset_oikeuskaytannossa.pdf?b3047301e848d388. Luettu: 20.2.2016.

Neljäs rahanpesudirektiivi 849/2015/EU.

Euroopan parlamentin ja unionin direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen. Annettu 20.05.2015. EUVL L 141.

Nordea 2015. Kommentti Ruotsin Finanssivalvonnan päätökseen 18.5.2015. Luettavissa: <http://www.nordea.com/fi/media/uutiset-ja-lehdistotiedotteet/press-releases/2015/2015-05-19-kommentti-ruotsin-finanssivalvonnan-paatokseen-1852015.html>. Luettu: 15.2.2016.

Nordea 2016. Asiakkaan tunteminen – miksi pankki kysyy? Luettavissa:
<http://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/tule-asiakkaaksi/asiakkaan-tunteminen.html>. Luettu:
25.2.2016.

Pekkala, N. & Susi M. 2011. Terrorismin rahoitus. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Tampere.

Peurala, J. 2009. The European Union's Anti-Money Laundering Crusade – A Critical Analysis of the Responses by the EU/EC to Money Laundering. Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print Oy. Tampere. Luettavissa:
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86709/Raportteja_83.pdf?sequence=1. Luettu: 7.3.2016.

Platt, S. 2015. Criminal Capital: How the Finance Industry Facilitates Crime. Palgrave Macmillan. Hampshire.

Poliisi. Rahanpesun torjunta. Luettavissa: <https://www.poliisi.fi/rahanpesu>. Luettu: 20.2.2016.

Rikoslaki 19.12.1889/39. Luettavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Luettu: 18.2.2016.

Rushe, D. & Treanor, J. 2012. HSBC's record \$1.9bn fine preferable to prosecution, US authorities insist. The Guardian. Luettavissa:
<http://www.theguardian.com/business/2012/dec/11/hsbc-fine-prosecution-money-laundering>. Luettu: 15.2.2016.

Sahavirta, R. 2008. Rahanpesu rangaistavana tekona. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Sisäministeriö 2016. Terrorismin torjunta. Luettavissa:
http://www.intermin.fi/fi/turvallisuus/rikostorjunta/terrorismin_torjunta. Luettu: 7.3.2016.

Sullivan, K. 2015. Anti-Money Laundering in a Nutshell: Awareness and Compliance for Financial Personnel and Business Managers. Apress. New York.

Teittinen, P. 2015. Nordea saa Ruotsissa miljoonien seuraamusmaksun rahanpesuun liittyvistä puutteista. Helsingin Sanomat. Luettavissa:
<http://www.hs.fi/talous/a1305956342135>. Luettu: 25.3.2016.

Toinen varainsiirtoasetus 847/2015/EU.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus varainsiirtojen mukana toimitettavista tiedoista ja asetuksen(EY) N:o 1781/2006 kumoamisesta. Annettu 20.5.2015. EUVL L 141.

Trafi 2016. Ajokortit ja muut tieliikenteen luvat 1.1.2016 alkaen. Luettavissa:
http://www.trafi.fi/tieliikenne/ajokortti_trafiin. Luettu: 30.3.2016.

Treanor, J. 2014. HSBC faces charges of fraud and money laundering from Belgian state. The Guardian. Luettavissa: <http://www.theguardian.com/business/2014/nov/17/hsbc-swiss-arm-fraud-money-laundering-charges-belgium>. Luettu: 15.2.2016.

Turner, J. 2011. Money Laundering Prevention: Deterring, Detecting, and Resolving Financial Fraud. John Wiley & Sons, Inc. New Jersey.

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesun ja terrorismin rahoitukseen ja asetukseksi maksajaa koskevien tietojen toimittamisesta varainsiirtojen mukana. U 14/2013 vp. Luettavissa:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kirjelma/Documents/u_14+2013.pdf. Luettu: 19.3.2016.

Valtiovarainministeriö. Rahanpesun estäminen rahoitusmarkkinoilla. Luettavissa:
<http://vm.fi/rahanpesun-estaminen-rahoitusmarkkinoilla>. Luettu: 19.3.2016.

Wesseling, M. 2014. Evaluation of EU measures to combat terrorist financing. Euroopan parlamentti. Brysseli. Luettavissa:

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/JOIN/2014/509978/IPOL-LIBE_NT%282014%29509978_EN.pdf. Luettu: 15.3.2016.

World Bank 2003. Money Laundering and Terrorist Financing: Definitions and Explanations. World Bank. Luettavissa: <http://www1.worldbank.org/finance/assets/images/01-chap01-f.qxd.pdf>. Luettu: 3.3.2016.

Liitteet

Liite 1. Työntekijän opas

PANKKITYÖNTEKIJÄN
OPAS

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen

Sisällysluettelo

Johdanto.....	1
Rahanpesu	2
Terrorismin rahoittaminen	2
Viranomaisvalvonta	4
Euroopan unioni	4
Finanssivalvonta	4
Rahanpesun selvittelykeskus	4
Financial Action Task Force on Money Laundering and Terrorism Financing (FATF)....	5
Terrorist Finance Tracking Programme (TFTP)	5
Miten rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumista säädellään?	6
Kansainväliset finanssipakotteet	7
Pankkien velvollisuudet ja toimenpiteet.....	8
Ilmoitusvelvollisuus	8
Selonottovelvollisuus.....	8
Liiketoimen keskeyttäminen ja siitä kieltäytyminen	9
Asiakkaan tunteminen ja tunnistaminen.....	10
Riskiperusteinen lähestymistapa	11
Yksinkertaistettu asiakkaan tunteminen	11
Tehostettu asiakkaan tunteminen.....	11
Tunnistamismenetelmät ja –asiakirjat.....	12
Mitä ja miksi pankki kysyy?	13
Esimerkkitapauksia.....	14
Esimerkki 1 Nordea	14
Esimerkki 2 HSBC.....	14
Hyödyllisiä linkkejä.....	15

Johdanto

Tämän työntekijän oppaan tarkoitus on tukea pankkityöntekijää rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyvän toiminnan ennaltaehkäisyssä ja estämisessä. Käytännön tasolla toimintatavat vaihtelevat pankeittain, mutta jokaisen työntekijän on tärkeää saada kokonaiskuva aiheesta ja hahmottaa oma tehtävänsä kyseisten rikosten estämiseksi. Suomen Finanssivalvonta vaatii pankkeja tarjoamaan työntekijöilleen koulutusta aiheeseen liittyen, joten tätä opasta voi käyttää koulutuksen jälkeisenä tukimateriaalina tarjoamaan lukijalle lisätietoa ja kertausta rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen liittyen.

Oppaassa määritellään, mitä rahanpesulla ja terrorismin rahoituksella tarkoitetaan. Tämän jälkeen esitellään keskeisimmät Suomessa toimivat viranomaiset ja niiden toimintaan vaikuttavat ylemmät tahot. Pankkityöntekijän on myös hyvä tietää, miten pankkeja rajoitetaan, valvotaan sekä mitkä lait ja määräykset niiden toimintaan vaikuttavat. Näihin kuuluvat esimerkiksi pakotteet, tunnistamis-, ilmoitus- ja selonottovelvollisuus sekä toimenpiteet tilanteessa, jossa on syytä epäillä asiakkaan rahaliikennettä tai liiketoimia. Oppaan lopussa esitellään kaksi esimerkkitapausta, joista pankit ovat saaneet sanktioita, sekä hyödyllisiä linkkejä lisämateriaalia varten.

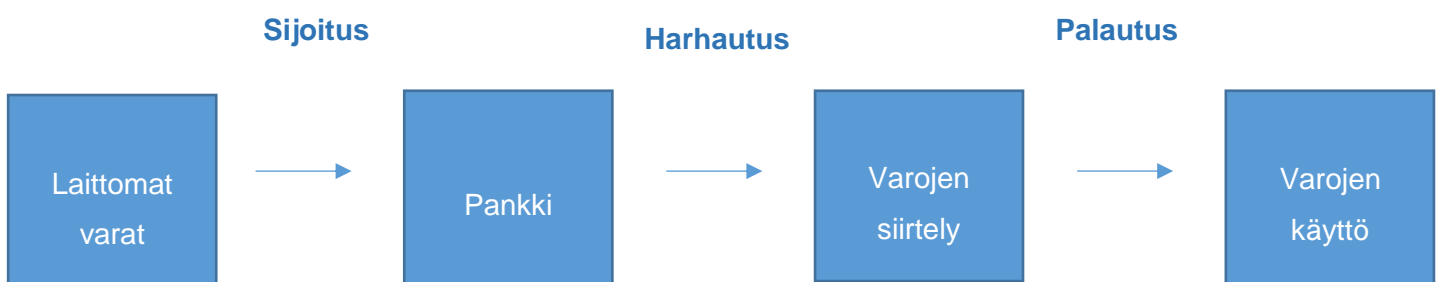
Rahanpesu

Rahanpesu on toimintaa, jossa rikollisin keinoin saadun rahan alkuperä pyritään häivyttämään. Tarkoituksena on saada laiton raha näyttämään lailliselta erilaisten menetelmien avulla.

Rahanpesuksi luokitellaan tahallisesti harjoitettuna seuraava toiminta:

- varojen muuntaminen tai siirtäminen, henkilön ollessa tietoinen niiden rikollisesta alkuperästä, tarkoituksena salata niiden laiton lähde tai auttaa toista henkilöä tämän toiminnan harjoittamisessa
- varojen oikean alkuperän, sijainnin tai omistajan salaaminen, jos henkilö on tietoinen siitä, että varat on saatu laittomin keinoin
- varojen hallussapito ja niiden käyttö, jos henkilö on rahojen vastaanottohetkellä tiennyt niiden tulleen rikollisesta toiminnasta

Rahanpesu edellyttää aina esirikoksen tapahtumista, eli olennaista on, että rahat on saatu rikoksen kautta. Esirikoksen jälkeen rahanpesun voi jakaa kolmeen eri vaiheeseen: sijoitus, harhautus ja palautus. Sijoitusvaiheen tarkoitus on, että rahanpesijä saa rahat takaisin rahoitusjärjestelmään. Tässä vaiheessa pankin työntekijä on tärkeässä roolissa, ja juuri tämän vuoksi rahan alkuperä on aina selvitettävä talletuksen yhteydessä. Harhautusvaiheessa tärkeintä on rahan alkuperän häivytyks. Rahanpesijä saattaa sijoittaa rahaa eri kohteisiin, viedä sitä ulkomaille tai siirtää tileille, jotta lopputuloksena on monivaiheinen tapahtumaketju joka hankaloittaa rahan alkuperän selvittämistä. Mikäli rahanpesu on onnistunut, on raha näennäisesti laillista viimeisessä vaiheessa, eli palautuksessa. Tämän vaiheen tarkoitus on sijoittaa rahat takaisin lailliseen talouteen ja niitä voidaan käyttää esimerkiksi talojen tai autojen ostoon.

Terrorismin rahoittaminen

Terroristiset teot ja niiden takana vaikuttavat organisaatiot vaativat toimiakseen rahaa, ja rahoituksen kulku on järjestetty useilla eri keinoilla. Yksinkertaisimmillaan rahoittaminen on yksityishenkilön varojen siirtämistä terroristeille, mutta useimmiten se pyritään toteuttamaan välillisesti, niin sanottujen "välimiehien" ja yhteisöjen kautta. Varojen hankkimis- ja siirtelykeinot ovat usein hämäriä, ja niitä liikutellaan siten, että yksittäistä lähdettä on mahdollisimman vaikea jäljittää. Varojen alkuperän selvittämistä hankaloittaa myös se, että varat saattavat olla osin laillisin keinoin esimerkiksi yksityishenkilöiltä tai hyväntekeväisyysjärjestöiltä kerättyjä ja osa puolestaan laittomasti esimerkiksi petoksilla tai salakuljetuksella.

Terrorismin rahoittamista on usein kutsuttu käänteiseksi rahanpesuksi. Rahanpesun tarkoituksena on tehdä laittomasta rahasta laillista, kun taas terrorismin rahoittamisessa voidaan laillisesti hankitut varat tehdä laittomiksi luovuttamalla ne rikolliseen toimintaan. Rahanpesun tavoin myös terrorismin rahoittaminen on jaettu usein kolmeen vaiheeseen: sijoitukseen, harhautukseen sekä palautukseen. Sijoitusvaiheessa käytetään usein sijais-toimijoita, jotka laittavat liikkeelle mahdollisimman pieniä rahasummia. Harhautusvaiheessa liikuteltavat summat vaihtelevat, ja niiden halutaan vaikuttavan harmittomilta. Palautusvaihetta varten on usein luotu aidoilta ja laillisilta vaikuttavia loppusaajia, kuten kuvitteellinen koulu tai uskonnollisia lahjoituksia keräävä järjestö.

Viranomaisvalvonta

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen jakautuu usealle eri viranomaistaholle. Niiden tehokkaalla estämisellä on suuri vaikutus kamppailussa järjestäytyntä rikollisuutta vastaan. Globaali yhteistyö ja yhtenäiset toimintatavat ovat siinä tärkeässä roolissa.

Euroopan unioni

1990-luvulla EU alkoi vaatia alueen rahalaitoksia selvittämään asiakkaidensa henkilöllisyyden ja säilyttämään tiedot viisi vuotta asiakassuhteen päättymisen jälkeen. Samalla se velvoitti niitä ottamaan käyttöönsä sisäisiä valvontamenetelmiä ja ilmoittamaan epäilyttävistä liiketoimista viranomaisille.

EU on säättänyt ilmoitusvelvollisuuden sellaisten ammattien edustajille, joille on todennäköistä kohdata rahanpesua tai terrorismin rahoittamista. Kyseinen ilmoitusvelvoitus koskee esimerkiksi rahoituslaitoksia, tilintarkastajia ja kiinteistönvälittäjiä. Jokaisen jäsenvaltion velvollisuus on ottaa käyttöönsä oikeudenmukaiset ja tehokkaat seuraamukset sen laiminlyömisestä.

Tärkeimmät EU:n laatimat säädökset ovat sen neljä rahanpesudirektiiviä, joista viimeisin julkaistiin vuonna 2015. Siinä on määritelty, mitkä teot luokitellaan rahanpesuksi ja terrorismin rahoittamiseksi sekä millaisia toimia ilmoitusvelvollisten tulee käyttää niiden torjunnassa.

Finanssivalvonta

Finanssivalvonta on suomalainen rahoitus- ja vakuutusvalvontaviranomainen, joka valvoo esimerkiksi pankkien, vakuutusyhtiöiden, sijoituspalveluyritysten, rahastoyhtiöiden sekä pörssin toimintaa. Sen tavoitteena on turvata finanssimarkkinoiden vakaus ja luotettavuus sekä varmistaa sen valvottaviksi säädettyjen vakaa toiminta. Finanssivalvonta seuraa, että pankkien menettelytavat, riskienhallinta sekä sisäinen valvonta noudattavat säädettyjä lakeja. Sillä on oikeus asettaa rangaistuksia, kuten toiminnan rajoittamista, rikemaksuja, julkisia varoituksia sekä seuraamismaksuja, jos pankit laiminlyövät velvollisuuksiaan.

Finanssivalvonta seuraa myös pankkien toimia asiakkaidensa tuntemisen suhteen sekä asiakassuhteiden kehittämistä. Näiden lisäksi pankkien tulee seurata tarkasti tarjoamiensa palveluiden käyttöä. Kunkin pankin tulee osoittaa, että sen toimet rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen suhteen ovat riittäviä. Kyseiset riskienhallintamenetelmät tulee suunnitella ottaen huomioon pankin tuotteet, palvelut sekä asiakaskunnan.

Rahanpesun selvittelykeskus

Rahanpesun selvittelykeskus on osa Suomen Keskusrikospoliisin organisaatiota, ja sen tehtävänä on osallistua kansalliseen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen, paljastamiseen ja selvittämiseen. Lisäksi se pyrkii edistämään viranomaisten, kuten poliisi-

sin, ulosottoviranomaisten, ulkoasiainministeriön sekä muiden ilmoitusvelvollisten välistä yhteistyötä.

Suurin osa selvittelykeskuksen toiminnasta perustuu sen ilmoitusjärjestelmään, joka velvoittaa laissa lueteltuja ilmoitusvelvollisia ilmoittamaan epäilyttävistä liiketoimista tai mahdollisesta terrorismin rahoittamisesta. Sille tehtyjen ilmoitusten perusteella Keskusrikospoliisi voi jäädyttää varoja, joita epäillään käytettävän laittomiin tarkoituksiin. Ilmoitus on mahdollista tehdä sähköisesti siihen tarkoitettun järjestelmän avulla.

Financial Action Task Force on Money Laundering and Terrorist Financing (FATF)

FATF on kansainvälinen rahanpesun ja terrorismin vastainen toimintaryhmä, joka antaa valtioille suosituksia niiden estämistoimista, vaikuttaa niiden lainsäädäntöön sekä valvoo niiden toteuttamista. Se on julkaissut neljäkymmenen suosituksen listan, jonka tarkoituksena on tarjota kattava suunnitelma sekä toimenpiteet rahanpesun estämistä varten. Niiden jälkeen julkaistiin kahdeksan erityissuositusta, jotka puolestaan liittyivät terrorismin rahoituksen estämiseen. Myöhemmin julkaistiin vielä yhdeksäs erityissuositus, jonka tehtävänä on vahvistaa aiempia kansainvälisiä standardeja.

FATF:n tavoitteena on tarjota jäsenvaltioilleen yhdenmukaiset toimintatavat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen. Se toimii kunkin yksittäisen jäsenmaan kanssa ja auttaa niitä arvioimaan niiden haavoittuvuuksia sekä estämään finanssisektorin väärinkäytöksiä. FATF velvoittaa jokaista jäsenvaltiota tekemään kansallisen riskiarvioinnin maansa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen nykytilasta.

Terrorist Finance Tracking Programme (TFTP)

TFTP perustettiin Yhdysvaltain valtiovarainministeriön toimesta pian WTC-iskujen jälkeen. Se valvoo finanssitransaktioita seuraamalla SWIFT-viestejä, jotka ovat laajasti finanssialalla käytettyjä sanomia. Myöhemmin TFTP laajennettiin Yhdysvaltojen ja EU:n välisellä sopimuksella koskemaan molempia alueita, mutta SWIFT-viestejä säilytetään eri järjestelmissä. Näin ollen kummankin alueen viranomaiset pääsevät vain luvanvaraisesti käsiksi toistensa hallussa oleviin viesteihin.

TFTP:n avulla on kerätty suuri määrä merkityksellistä tietoa rikollisesta toiminnasta, ja kyseisen datan avulla on paljastettu useita terroristisia suunnitelmia ja niiden takana olevia toimijoita.

Miten rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumista säädelään?

Euroopan unionissa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen vastaista toimintaa säätelee neljäs rahanpesudirektiivi. Aiemmat rahanpesudirektiivit on annettu vuosina 1991, 2001 sekä 2005 ja 20.5.2015 Euroopan parlamentti ja neuvosto antoi asetuksen neljännessä rahanpesudirektiivistä. Neljäs rahanpesudirektiivi perustuu FATF:n antamiin rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjunnan suosituksiin tulee korvaamaan sitä edeltäneen rahanpesudirektiivin. Euroopan unionin jäsenvaltioiden on saatettava direktiivin edellyttämät muutokset voimaan viimeistään 25.6.2017.

Neljännän rahanpesudirektiivin tarkoituksena on estää unionin rahoitusjärjestelmän käyttämistä rahanpesun ja terrorismin rahoituksen avuksi. Tavoitteena on myös pitää jäsenvaltioiden linjaukset rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumisesta yhtenäisinä. Viimeisimmässä rahanpesudirektiivissä vahvasti esillä olivat sekä riskiperusteinen lähestymistapa, että asiakkaan tuntemisen tärkeys. Nämä ovat myös pankeilla suuressa roolissa rahanpesurikosten ja terrorismiin liittyvän rahoituksen kitkennässä.

Toinen varainsiirtoasetus annettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston toimesta 20.5.2015. Varainsiirtoasetuksen myötä pyritään paremmin hallitsemaan unionin sisällä tapahtuvia maksuja, sillä rikollisten varojen siirtely varainsiirtojen avulla on uhka rahoitusalan vakaudelle ja maineelle. Asetuksen kautta on tarkoitus saada paremmin jäljitettyä varainsiirtoihin liittyvän maksajan ja maksunsaajan tiedot. Tätä asetusta ei kuitenkaan sovelleta viranomaisille tehtäviin maksuihin tai rahan nostamiseen omalta tililtä, mutta esimerkiksi kahden yksityishenkilön väliseen varainsiirtoon sitä on sovellettava.

Maksupalveluntarjoajalla on velvollisuus varmistaa, että varainsiirron mukana toimitetaan tiedot maksajan nimestä, maksutilin numerosta, osoitteesta, virallisen henkilöasiakirjan numerosta, asiakasnumerosta tai syntymäajasta- ja paikasta sekä maksunsaajan nimestä ja maksutilin numerosta. Maksajan tiedot on tarkistettava luotettavasta ja riippumattomasta lähteestä peräisin olevien asiakirjojen perusteella. Tietojen varmistamisen myötä pyritään siihen, että anonyymejä tai puutteellisin tiedoin varustettuja maksuja ei olisi ja että maksu pystytään jäljittämään tarvittaessa.

Suomessa laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä määrää kyseisten rikosten torjumisesta. Kuten neljäs rahanpesudirektiivi, korostaa tämä laki myös asiakkaan tuntemisen tärkeyttä. Laki määrittelee asiakkaan tuntemiseen liittyvät vaatimukset ja ilmoitusvelvollisilta vaadittavat toimenpiteet rikollisuuden torjumiseksi.

Kansainväliset finanssipakotteet

Finanssipakotteiden avulla voidaan tiettyjen henkilöiden sekä yhteisöjen varoja jäädyttää ja asettaa käyttökieltoon. Maailmanlaajuisia finanssipakotteita laatii YK:n turvallisuusneuvosto, mutta myös Euroopan unioni ja muut tahot voivat asettaa omia pakotteitaan. Suomessa ulkoministeriö tiedottaa pakotesäännöksistä säännöllisesti, ja niitä tulee jatkuvasti seurata finanssialalla. Pankeilla on käytössään esimerkiksi tietoteknisiä järjestelmiä, jotka etsivät asiakasrekisteristä pakotelistattuja henkilöitä ja yhteisöjä. Pakotelistat tarkistetaan myös uusia asiakassuhteita avattaessa. Käytännössä pakotteet estävät kaiken liiketoiminnan harjoittamisen pakotelistattujen kanssa.

Nykyään Suomella on käytössään hallinnollinen jäädyttämisjärjestelmä, joka oikeuttaa suomalaisviranomaiset asettamaan esimerkiksi terroristikytköksiä omaavia tahoja pakotelistoille. Rahanpesun selvittelykeskuksella on merkittävä rooli kyseisissä päätöksissä ja niiden edellytysten selvittämisessä.

Finanssipakotteiden tarkoituksena on ennaltaehkäistä varojen päätyminen esimerkiksi terroristisiin tarkoituksiin. Jäädytyspäätöksissä mainituille tahoille on kiellettyä luovuttaa varoja tai muita taloudellisia resursseja. Finanssivalvonnan valvomien toimijoiden tulee seurata pakotelistoja ja jäädyttämispäätöksiä varmistuakseen siitä, että minkään pakotelistatun tahon varoja ei voida käyttää. Mikäli pankki havaitsee maksuliikenteessään pakotelistattujen tahojen varoja, tulee kyseiseen toimintaan puuttua välittömästi keskeyttämällä se ja jäädyttämällä varat.

Pankkien velvollisuudet ja toimenpiteet

Pankkien toiminta on tarkasti valvottua, ja jokaisen pankkityöntekijän on tärkeää tuntea niitä koskevat velvoitteet. Työntekijöiden on muistettava omat vastuunsa rikosten ehkäisemisessä ja tiedostettava sen vaatimat toimenpiteet.

Ilmoitusvelvollisuus

Epäilyttävästä liiketoimesta tai epäilystä terrorismin rahoittamisesta tulee viipymättä ilmoittaa Rahanpesun selvittelykeskukselle. Ilmoitusvelvollisuus pätee silloinkin, kun liiketoimi on keskeytetty, siitä on kieltäydytty tai se on jo suoritettu.

Ilmoitusvelvollisuuteen liittyen on syytä huomioida seuraavat asiat:

- Ilmoitusvelvollisuus edellyttää pankkityöntekijältä oma-aloitteisuutta havainnoissaan
- Poikkeavalta tai epäilyttäviltä vaikuttavista liiketoimista arvioidaan tapauskohtaisesti, kokonaisuuden perusteella
- Epäily on aina aiheellinen, jos työntekijällä on pienintäkään syytä kyseenalaistaa asiakkaan toimet
- Mikäli asiakas ei suostu antamaan lisäselvityksiä liiketoimiensa tarkoituksesta tai ne ovat puutteellisia, on työntekijän harkittava ilmoituksen tekemistä
- Ilmoituksen tekemistä tulee harkita myös silloin, kun liiketoimiin käytettyjen varojen alkuperä ei ole riittävän selitettävissä
- Epäilyksen kohteena olevalle taholle ei missään tapauksessa saa paljastaa epäilyjä, sillä tämä saattaisi vaarantaa mahdollisen tutkinnan

Tapausten perusteellinen selvittäminen kuuluu Rahanpesun selvittelykeskukselle, eikä ilmoittajan tehtävä ole arvioida mahdollisia rikosnimikkeitä. Ilmoittajatahon tulee vain tarjota hallussaan oleva informaatio epäilyksen kohteena olevaan tahoon liittyen.

Selonottovelvollisuus

Selonottovelvollisuus edellyttää rahoituslaitoksia hankkimaan tietoja asiakkaansa toiminnasta, liiketoiminnan laajuudesta sekä perusteita palveluidensa ja tuotteidensa käytölle. Arviointi tulee tehdä riskiperusteisesti, ja on tärkeää kartoittaa, mitä rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen liittyviä riskejä pankin toimintaan liittyy. Tämän pohjalta rahoituslaitosten on luotava sellaiset menetelmät käyttöönsä, joiden avulla poikkeuksellinen toiminta huomataan mahdollisimman nopeasti. Sen lisäksi, että lisäselvitystä voidaan pyytää suoraan asiakkaalta, on myös mahdollista hankkia asiaan liittyviä selvityksiä viranomaisrekistereistä kuten esimerkiksi kauppa- tai yhdistysrekistereistä.

Liiketoimen keskeyttäminen ja siitä kieltäytyminen

Mikäli havaitaan asiakkaan liiketoimen olevan epäilyttävää tai uskotaan varoja käytettävän terrorismin rahoitukseen, on tarjolla kolme toimintavaihtoehtoa:

- 1) Liiketoimen keskeyttäminen, jotta niiden tosiasiallinen tarkoitus voidaan selvittää
- 2) Liiketoimen suorittamisesta kieltäytyminen
- 3) Liiketoimen suorittaminen, mikäli sitä ei voida jättää toteuttamatta tai jos keskeyttäminen todennäköisesti vaikeuttaisi tosiasiallisen edunsaajan selvittämistä.

Toimintavaihtoehtoa valittaessa on tärkeää muistaa, että kaikissa tapauksissa tulee pyrkiä estämään varojen päätyminen viranomaisten ulottumattomiin. Tarpeen vaatiessa Rahanpesun selvittelykeskus voi vaatia pankkia pidättäytymään suorittamasta epäilyn kohteena olevaa liiketointa. Tämä ei välttämättä vaadi tehtyä rikosta, vaan sen tarkoitus on toimia turvaavana toimenpiteenä sekä helpottaa tilanteen tutkintaa.

Asiakkaan tunteminen ja tunnistaminen

Pankeilla on velvollisuus tuntea ja tunnistaa jokainen asiakkaansa ja sen on oltava selvillä asiakkaiden toiminnan laadusta ja laajuudesta. Tavoitteena on, että pankeilla ei olisi anonyymejä eli tuntemattomia asiakkaita.

Vaikka asiakkaan tunteminen ja tunnistaminen kuulostavat samankaltaisilta, viittaavat ne eri toimenpiteisiin. Asiakkaan tunteminen (customer due diligence) tarkoittaa menettelytapoja, joilla pankki varmistuu asiakkaan henkilöllisyydestä ja jotka liittyvät pankin velvollisuuteen tuntea asiakkaansa taustoja ja toimintaa riittävän laajasti. Tunnistaminen sisältyy tuntemisvelvollisuuteen ja tarkoittaa asiakkaan henkilöllisyyden selvitystä ja todentamista asiakkaan toimittamien dokumenttien perusteella. Tietojen, joita asiakkaan henkilöllisyyden todentamiseen käytetään, on oltava peräisin luotettavasta ja riippumattomasta lähteestä tulleista asiakirjoista.

Asiakas tulee tunnistaa **AINA** seuraavissa tilanteissa:

- uuden asiakassuhteen perustaminen
- liiketoimen tai toisiinsa kytköksissä olevien liiketoimien suuruuden ylittäessä 15 000 euroa
- mikäli epäillään liiketoimeen sisältyvillä varoilla olevan liitoksia terrorismin rahoitukseen
- jos epäillään aiemmin todennettujen henkilöllisyystietojen luotettavuutta tai riittävyyttä

Jos asiakas ei itse ole paikalla, on hänellä oltava edustaja, joka toimii hänen puolestaan. Edustajan henkilöllisyys on todennettava ja on varmistettava, että edustaja on valtuutettu toimimaan toisen henkilön lukuun. Mikäli alaikäisen vajaanpuolesta tehdään liike-toimi tai annetaan toimeksianto, on hänet ja hänen edunvalvojansa tunnistettava. Sisäiseen riskiarvioon perustuen pankki voi arvioida tarvitseeko vajaanpuoleista henkilöllisyyttä välttämättä todentaa, mutta edunvalvojan tulee kuitenkin aina tunnistaa ja tarvittaessa todentaa hänen henkilöllisyytensä.

Mikäli asiakasta ei pystytä tunnistamaan tarpeeksi luotettavasti tai jos hänen toimintansa luonne sisältää tavanomaista suuremman riskin rahanpesun ja terrorismin rahoituksen näkökulmasta, ei asiakassuhdetta aloiteta. Pankilla on oikeus kieltäytyä kaikesta liiketoiminnasta henkilön kanssa, jota se ei pysty syystä tai toisesta tunnistamaan. Jos asiakas ei siis suostu antamaan pankin vaatimia tietoja itsestään, ei asiakassuhdetta pystytä aloittamaan.

Kun asiakassuhde on aloitettu, on pankilla velvollisuus järjestää koko asiakassuhteen ajan kestävä seuranta. Jatkuvan seurannan avulla pidetään silmällä asiakassuhteita ja palveluiden käyttöä sekä niihin liittyviä äkillisiä muutoksia. Seurannan avulla pystytään helpommin havaitsemaan tavallisesta poikkeavat palveluiden käytöt tai muutokset asiakkaan liiketoimissa sekä mahdolliset kytkökset rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen. Onnistunut seuranta kehittää asiakkaiden tuntemista ja asiakkuuksiin liittyvää riskienhallintaa.

Riskiperusteinen lähestymistapa

Neljännän rahanpesudirektiivin ja vuonna 2017 voimaan tulevien muutosten myötä riskiperusteinen arviointi on korostunut pankkien toiminnassa. Pankkien riskienhallintajärjestelmiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota ja riskienhallinta on pidettävä ajan tasalla ja tehokkaana. FATF:n finanssisektoria koskevan ohjeen mukaan riskiperusteinen lähestymistapa vaatii ohjetta noudattavien maiden, viranomaisten ja rahoituslaitosten pystyvän tunnistamaan, arvioimaan ja ymmärtämään rahanpesuun ja terrorismin rahoittamisen torjumiseen liittyviä riskejä.

Riskiperusteisen lähestymistavan keskiössä on riskienhallintajärjestelmän tehokkuus ja riittävyys sitä käyttävän tahon toiminnan luonteeseen ja laajuuteen nähden. Riskien arvioinnissa on huomioitava toimiala, palvelut, teknologian kehitys, asiakkaat sekä näiden liiketoimintaan liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskit. On myös osattava tunnistaa normaalia riskialttiimmat asiakkaat, joihin kohdistetaan tehostettuja tuntemismenetelmiä.

Pankeilla tulee olla omat sisäiset ohjeet riskien torjumiseksi. Oleellista on, että asiakkaiden tunteminen hoidetaan huolellisesti heti asiakassuhteen alussa, jotta asiakassuhteen edetessä jatkuvan seurannan järjestäminen on helppoa. Omat sisäiset ohjeet ja henkilökunnan koulutukset ovat tärkeässä asemassa ja koulutusta on järjestettävä säännöllisesti kaikille organisaation sisällä, erityisesti sellaiselle henkilökunnalle joka on tekemisissä riskialttiimpien tehtävien (esimerkiksi asiakassuhteiden tai maksuliikenteen) kanssa.

Yksinkertaistettu asiakkaan tunteminen

Yksinkertaistettua tuntemismenettelyä käytetään tilanteissa, joissa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riski on normaalia pienempi. Pieniriskisiä asiakkaita ovat esimerkiksi sijoituspalveluyritykset, maksulaitokset ja Suomen viranomaiset.

Yksinkertaistettu asiakkaan tunteminen edellyttää asiakkaan tuntemista aivan samoin kuin normaali menettelykin, mutta yksinkertaistettu menettely tarkoittaa, että vähempi tieto asiakkaasta riittää. Esimerkiksi asiakkaan ammattia tai osoitetta ei välttämättä tarvita. Myös jatkuvan seurannan järjestäminen voi olla suppeampaa ja tapahtua harvemmin tai automatisoidummin. Seurannan avulla on kuitenkin pystyttävä havaitsemaan asiakkaan toiminnassa tapahtuvat muutokset, jotka vaikuttavat asiakkaan riskiluokitukseen ja siihen kuinka vaativaa tuntemismenettelyä käytetään.

Tehostettu asiakkaan tunteminen

Tehostettu tuntemismenettely otetaan käyttöön asiakkaiden kanssa, joihin liittyy korkeampi riski koskien rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Myös tietynlainen liiketoimi, palvelu tai tuote voi vaatia huolellisempaa ja tehostetumpaa asiakkaan tuntemista.

Esimerkkejä tilanteista, jolloin on käytettävä tehostettua asiakkaan tuntemista:

kun asiakkaalla on kytköksiä valtioon, jolla ei ole kansainvälisiä velvoitteita täyttävää rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen käytettävää järjestelmää
kun solmitaan asiakassuhde osapuolen kanssa joka ei ole henkilökohtaisesti paikalla
kun asiakkaana on poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö

Edellä mainituissa tapauksissa vaaditaan normaalia laajempaa selvitystä ja dokumentaatiota asiakkaasta ja hänen toiminnastaan. Laajempaan selvitykseen saattaa kuulua esimerkiksi tarkka selonteko liiketoimintaan liittyvien varojen alkuperästä tai vaatimus saada asiakkaalta enemmän tunnistamisessa vaadittua informaatiota useasta luotettavasta lähteestä. Riskialttiimmat asiakassuhteet on otettava erityisen tarkkaan seurantaan asiakassuhteen aikana.

Tunnistamismenetelmät ja –asiakirjat

Asiakkaan tunnistaminen on tärkeä osa riskienhallintaa, sillä pankin on varmistuttava siitä, kenen kanssa se asioi. Etenkin konttoreissa asiakkaan tunnistaminen on jokapäiväistä, ja siihen tulee kiinnittää suurta huomiota. Tunnistamisen tulee olla ehdottoman yksiselitteistä, eli henkilöasiakirjan tulee olla tunnetusta ja luotettavasta lähteestä peräisin ja asiakas täytyy pystyä tunnistamaan kuvasta selkeästi. Tarpeen vaatiessa tietoja voi lisäksi tarkastaa esimerkiksi julkisista rekistereistä, kuten väestötietorekisteristä, luottotietorekisteristä tai kaupparekisteristä.

Yleisesti hyväksytyjä henkilöllisyyden todentamisasiakirjoja ovat suomalaisten viranomaisten myöntämät:

- Henkilökortti
- Passi
- Ajokortti
- Diplomaattipassi
- Muukalaispassi ja pakolaisen matkustusasiakirja
- Kuvallinen Kela-kortti

Lisäksi myös ulkomaalaisen viranomaisen myöntämä passi sekä matkustusasiakirjana hyväksyttävä henkilökortti käyvät henkilöllisyyden todentamiseen. Pankeilla on yleisistä käytännöistä huolimatta mahdollisuus itse määrittää sen hyväksymät henkilöllisyysasiakirjat riskienhallintaperiaatteidensa perusteella.

Huom! Vuoden 2016 alusta lähtien ajokorttien myöntäjänä toimii poliisin sijaan liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, joten sen myöntöprosessi ei ole saman tasoinen ja turvatekijät ovat vähäisemmät. Käytössä on myös ns. vaihdettuja ajokortteja, joita myönnetään ulkomaalaisille heidän aiemmin ulkomailla hankittua ajokortteja vastaan. Vaihdetun ajokortin saaminen ei edellytä henkilöllisyyden varmistamista, joten asiakkaan tunnistamiseen sellaisen avulla tulee suhtautua varoen.

Mitä ja miksi pankki kysyy?

Pankeilla on Suomen lainsäädännön mukaan velvollisuus tuntea ja tunnistaa asiakkaansa. Pelkät henkilötiedot eivät enää riitä, vaan pankilla on niiden lisäksi oltava tarpeeksi laajat tiedot asiakkaan toiminnasta, taloudellisesta asemasta, asioinnista ja palveluiden käyttötarkoituksesta. Pankin tulee siis lain vaatimuksesta pystyä todentamaan asiakkaan henkilöllisyys virallisesta henkilöllisyystodistuksesta sekä tuntea asiakkaan palveluiden tarve, laatu ja sisältö. Laki myös velvoittaa pankkeja selvittämään asiakkaan tilille tulevien varojen alkuperän ja käyttötarkoituksen.

Pankkitoiminta perustuu siihen, että asiakkaan ja pankin välillä on luottamussuhde ja pankkisalaisuus säilyy. Pankit toimivat asiakkaidensa varainhoitajana, joten tietojen selvittämisen avulla pystytään paremmin tarjota asiakkaan tarpeisiin sopivia palveluita.

Asiakkaan tuntemiseen kuuluu, että pankilla on riittävät tiedot asiakkaan liiketoiminnasta ja pankkipalveluiden käyttötarkoituksesta. Tämän vuoksi pankin on kysyttävä tietoja asiakkaiden tulevasta ja lähtevästä rahaliikenteestä ja varojen alkuperästä. Mikäli asiakas tallettaa rahaa, eikä varojen alkuperästä ole esittää kuittia, voi pankki pyytää asiakkaan täyttämään kirjallisen selvityksen varojen lähteestä. Tämän lisäksi pankki saattaa tarvita lisäselvityksenä todistuksia liiketoiminnasta, rekisteriotteita tai muita asiakirjoja, kuten kauppakirjoja. Lain mukaan pankilla on velvollisuus kieltäytyä asiakkuuden avaamisesta tai toimeksiannon suorittamisesta, mikäli se ei saa riittäviä tietoja asiakkaan tuntemiseen liittyen.

Miksi poliittisesta vaikutusvallasta kysellään?

Asiakkaan tuntemiseen kuuluu se, että pankki tietää onko asiakas poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö tai onko hänellä kytköksiä sellaiseen henkilöön. Poliittisesti vaikutusvaltaiseksi henkilöksi luokitellaan henkilö, joka on viimeisen vuoden sisällä toiminut merkittävässä julkisessa tehtävässä toisessa valtiossa. Tähän sisältyy muun muassa valtionpäämiehenä, ministerinä, parlamentin jäsenenä, suurlähettiläänä tai keskuspankin johtokunnan jäsenenä toimiminen.

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä määrää, että pankin velvollisuuksiin kuuluu selvittää mahdollinen poliittinen vaikutusvalta. Mikäli tällainen henkilö haluaa avata asiakkuuden pankissa, edellyttää se konttorinjohtajan hyväksyntää ja tehostetumpaa tuntemismenettelyä.

Esimerkkitapauksia

Tarkasta sääntelystä huolimatta aika ajoin paljastuu puutteita pankkien toimissa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen suhteen. Rangaistukset voivat olla kovia, ja rahallisen menetyksen lisäksi yhtiön julkisuuskuva tahriintuu.

Esimerkki 1 Nordea

Vuonna 2015 Ruotsin Nordea sai 50 miljoonan kruunun eli noin 5,4 miljoonan euron sakon ja varoituksen rahanpesun ehkäisyn laiminlyönnistä. Ruotsin finanssivalvontalaitos katsoi, että pankin rahanpesuvalvonta oli puutteellista. Finanssivalvonnan mukaan puutteet olivat olleet erittäin vakavia ja rahanpesua ja terrorismin rahoittamista on voitu harjoittaa pankin tietämättä siitä mitään.

Nordea myönsi puutteiden olemassaolon ja kertoi että pankin riskienhallintaa ja valvontaa on pyritty kehittämään vuodesta 2013 lähtien. Pankin mukaan yhtiö aikoo noudattaa uutta 500 toimenpidettä sisältävää toimintasuunnitelmaa ja kiinnittää erityistä huomiota muun muassa työntekijöiden koulutukseen, riskiarvioiden parantamiseen sekä seurantajärjestelmien kehitykseen.

Esimerkki 2 HSBC

Yksi maailman suurimmista pankkitoiminnan harjoittajista, isobritannialainen HSBC joutui vuonna 2015 maksamaan 40 miljoonaa Sveitsin frangia sakkoa, kun sen sveitsiläisessä tytäryhtiössä havaittiin puutteita rahanpesun torjunnassa. HSBC auttoi rikkaita asiakkaita välttämään verojen maksamista sekä avusti huumeiden ja aseiden salakuljettajia rahanpesussa.

Laajan tietovuodon myötä tuli yleisön tietouteen se, kuinka pankin virkailijat olivat aktiivisesti auttaneet rikkaita asiakkaitaan rikkomaan lakia. Asiakkaina oli muun muassa valtionpäämiehiä, korkeassa asemassa olevia poliitikkoja, huippu-urheilijoita ja asekauppiaita. Monet olivat siis riskialttiimmiksi luokiteltavia asiakkaita, joiden toimintaa tulisi seurata erittäin tarkkaan. Tapausta tutkittiin Sveitsin lisäksi myös muissa maissa, missä pankilla on konttoreita.

HSBC:n toiminta oli esillä jo vuonna 2012, jolloin se jäi kiinni avunannosta rahanpesuun huumekartellien kanssa. Tuolloin Sinaloa-kartelli Meksikossa ja Norte del Valle -kartelli Kolumbiassa sai pestyä rahaa 881 miljoonaa dollaria HSBC:n avulla. HSBC joutui maksamaan 1,5 miljardia euroa sakkoa, joka oli silloin suurin koskaan pankille langetettu sakko.

Näiden tapausten jälkeen HSBC on pyrkinyt muuttamaan toimintatapojaan, jotta se voisi paremmin estää pankkipalveluidensa käyttöä rahanpesun tai veronkierron apuvälineenä. Pankki on esimerkiksi vähentänyt asiakkaidensa määrää noin 70% vuodesta 2007. Se myönsi, etteivät sen standardit olleet ennen yhtä korkealla kuin nykyään, ja nykypäivänä HSBC on kertonut implementoineensa paljon uusia käytäntöjä liittyen rahanpesuriskeihin.

Hyödyllisiä linkkejä

Finlex: Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä

Tietoa siitä, miten valvottavien tulee estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista ja mitkä lait niitä velvoittavat.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080503>

Finlex: Rikoslaki

Tietoa rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen liittyvistä rangaistuksista.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Finanssivalvonta: Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen

Hyödyllistä tietoa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja valvonnasta Suomessa, sekä asiaa finanssimarkkinoiden menettelytavoista niiden estämisessä.

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/Pages/Default.aspx

Finanssivalvonta: Standardi 2.4

Antaa määräyksiä ja ohjeita Finanssivalvonnan valvomille tahoille liittyen asiakkaan tuntemiseen sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen. Lisäksi asiakassuhteisiin liittyvän riskienhallinnan veloituksia sekä yhtenäisiä menettelytapoja finanssimarkkinoille.

<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Saantely/Maarayskokoelma/Uusi/Documents/2.4.std6.pdf>

Poliisi: Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2015

Vuosittain julkaistu raportti, joka esittää selkeästi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen nykytilan ja uudet suuntaukset Suomessa. Mielenkiintoista tilastotietoa edellisen vuoden tapahtumista kyseisiin rikoksiin liittyen.

https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/45334_Rahanpesun_selvittelykeskuksen_vuosikertomus_2015.pdf?6bcf7f01e848d388